

Міністерство освіти і науки України

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Кафедра права

Попенко Я.В., Солов'євич І.В., Беседіна І.В.

Методичні рекомендації до семінарських занять з освітнього компоненту
«Історія держави і права» для
здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»

Запоріжжя, 2023

УДК 340.12 (091) (072)

Попенко Я.В., Солов'євич І.В., Беседіна І.В. Методичні рекомендації до семінарських занять з освітнього компоненту «Історія держави і права» для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право». Запоріжжя : МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2023. 56 с.

Методичне видання рекомендоване для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право з освітнього компонента «Історія держави і права». Видання містить навчально-методичні матеріали для підготовки до семінарських занять, зокрема: тема та мета заняття, термінологічний словник, перелік питань до вивчення, методичні рекомендації для підготовки до конкретних питань теми, теми рефератів (електронних презентацій) до семінарського заняття, питання та завдання для закріплення навчального матеріалу, завдання «продовжте думку» та завдання на знання хронології.

Методичні рекомендації підготовлені у відповідності з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі компетентнісного підходу.

Розраховані для здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми Право першого курсу денної та заочної форм навчання.

Рецензенти:

Шатіло Володимир Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету, Заслужений юрист України;

Срібняк Ігор Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка, Заслужений діяч науки і техніки України;

Затверджено на засіданні кафедри права, протокол № 7 від 5.01.2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	5
Семінарське заняття № 1: «Історія держави і права» як наука та історико- правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу	5
Семінарське заняття № 2: Держава і право Античного світу	8
Семінарське заняття № 3: Держава і право доби феодалізму	10
Семінарське заняття № 4: Держава і право періоду Нового часу	13
Семінарське заняття № 5: Держава і право періоду Нового часу	16
Семінарське заняття № 6: Держава і право Новітнього періоду	20
Семінарське заняття № 7: Держава і право Новітнього періоду	23
Семінарське заняття № 8: Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави	27
Семінарське заняття № 9: Держава і право України литовсько-польського періоду	30
Семінарське заняття № 10: Держава і право України козацької доби	32
Семінарське заняття № 11: Правове становище українських земель у період втрати державності	35
Семінарське заняття № 12: Держава і право України періоду національно- визвольних змагань 1917-1921 рр.	37
Семінарське заняття № 13: Держава і право України часів СРСР	42
Семінарське заняття № 14: Держава і право України новітнього періоду	47
РОЗДІЛ 2. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	52
2.1. Основна література	52
2.2. Допоміжна література	52
РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ	55

ВСТУП

Говорячи про необхідність вивчення такого освітнього компоненту як «Історія держави і права», слід акцентувати увагу та тому, що це потрібно, в першу чергу, для того, щоб глибше зрозуміти справжню цінність власної сучасної державності та незалежності. Більше того вміти прогнозувати основні тенденції її розвитку в найближчому майбутньому. В широкому розумінні наше сьогодення мало чим відрізняється від минулого та, можливо, і майбутнього. Воно лише виступає важливою віхою в історії розвитку України. Фактично сьогодення, втілюючи в собі різнопланові, складні, часом надто суперечливі тенденції минулого, заперечує віджиле, наділяє перспективне іншою якістю, породжуючи тим самим нові тенденції та явища, які, у свою чергу, закладають передумови майбутнього.

Відповідно, для того щоб зрозуміти сучасні держави і правові системи, слід знати, яким чином вони виникали, які основні історичні етапи у своєму розвитку вони пройшли, які причини (географічні, економічні, політичні, соціально-культурні тощо) впливали на їхнє утворення, становлення, розвиток, зміну їх форми та змісту.

Сам предмет історії держави і права як обов'язків освітній компонент визначається з урахуванням вищезазначених реалій. Під час його вивчення досліджуються наступні питання:

- виникнення, розвиток та функціонування держави і права, які в певну епоху втілили найбільш характерні риси державності даного історичного часу та регіону;
- аналіз змісту державно-правових процесів, що відбувалися в певному часі та просторі;
- розкриває властиві причинно-наслідкові зв'язки, а також закономірності державно-правової історії, так само як і найбільш типові її особливості, які проявлялися в різних країнах в різні часи.

Історія держави і права серед найважливіших конкретно-історичних проблем дає можливість враховувати досягнення минулого і вчитися на зроблених помилках, щоб їх не допустити їх повторення вже на сьогоdnішньому етапі.

Окремо, слід зазначити, що загальна історія держави і права вивчає історію державно-правових інститутів окремих країн хронологічно, в рамках чотирьох основних періодів:

- Стародавній світ;
- Доба Середньовіччя;
- Новий період;
- Новітній час.

Зрозуміло, що запропонована періодизація значною мірою є досить умовною, але в кінцевому підсумку саме вона відповідає чотирьом основним епохам розвитку суспільства, найважливішою частиною якого є держава і право. Кожна з цих епох характеризується складністю і неоднозначністю соціально-економічних та державно-правових процесів. Важливим моментом є і те, що не всі країни проходили основні періоди суспільного розвитку, а якщо і проходили, то далеко не завжди синхронно та однозначно.

Отже, актуальність вивчення освітнього компоненту «Історія держави і права» зумовлена як соціальними, так і фаховими причинами. На сьогоdnішній день є необхідність ґрунтовно та об'єктивно дослідити й узагальнити історичні та правові матеріали, нагромаджені в різних країнах світу, позбутися явних фальсифікацій та перекручень – саме такими знаннями та підходами мають володіти фахівці ХХІ ст. Адже знання історії держави і права має виключно важливе значення для формування світогляду та підвищення загальнокультурного рівня, розширення загальнотеоретичної та спеціальної підготовки на основі залучення до загальнолюдських цінностей. Безумовним є і те, що освітній компонент має тісний зв'язок із іншими навчальними дисциплінами як історичного, так і юридичного спрямування. Відповідно, зважаючи на цей аспект, автори у своєму навчально-методичному виданні намагалися вдосконалити методику подання матеріалу. Запропоновані навчально-методичні матеріали розраховані для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право, аспірантів та викладачів історичних та юридичних факультетів.

РОЗДІЛ 1. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1.

Тема: «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна.
Держава і право Стародавнього Сходу

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою про головні особливості рабовласницької держави та права. Розглянути процес виникнення рабовласницьких держав та формування правої системи на прикладі стародавніх цивілізацій Індії та Китаю; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: брахмани, вайші, ван, варни, Веди, гексаграми, дафу, Закони Ману, кшатрії, лічжен, магараджа, піктограми, раджа, скапулімантія, сорорат, сян, триграми, фулао, хунну, чандолії, чжоу, чжухоу, ші, шудри, шужень.

Література: [1; 3; 9]

Перелік питань семінару

1. Виникнення та загальні закономірності становлення й розвитку рабовласницької держави і права.
2. Види рабовласницьких держав. Основні риси рабовласницького права та держави.
3. Історія держави і права Стародавньої Індії.
4. Історія держави і права Стародавнього Китаю.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Визначення понять «держави» і «право». Виникнення держави і права – закономірний наслідок розвитку людського суспільства (розклад первіснообщинного ладу, формування соціально-економічних класів з протилежними інтересами, потреба у створенні держави і права).

Друге питання. Загальна характеристика поняття «Стародавній Схід». Поняття «Стародавній Схід» у працях античних авторів. Визначення поняття «Стародавній Схід» сучасними вченими. Причини формування перших держав в південно-західній Азії та північно-східній Африці (поява рабства, приватної власності, майнової нерівності, розклад первіснообщинного ладу). Спільні риси та особливості держав Стародавнього Сходу.

Збереження суттєвих пережитків первіснообщинного ладу. Відсутність на перших етапах державотворення приватної власності. Наявність колективного рабоволодіння (храми, общини). Патріархальний характер рабства. Деспотична форма правління.

Третє питання. Джерела та періодизації історії держави і права Стародавньої Індії. Писемні пам'ятки, Веди, Сутри, Шастри, «Рамаєна», «Махабхарата». Повідомлення іноземних авторів (Скілак, Плутарх, Страбон, Діодор та ін.). Пам'ятки матеріальної культури. Фольклор.

Періодизація:

1. Індський період (Хараппський, Доведійський (XXIII-XVIII ст. до н.е.);
2. Ведійський період (XVIII-VII ст. до н.е.);
3. Буддійський (VI-III ст. до н.е.).
4. Класичний період (II ст. до н.е. – V ст. н.е.).

Історичні умови виникнення та розвитку класового суспільства й держави в Стародавній Індії за доби хараппської та ведичної цивілізацій. II тис. до н.е. – завоювання Індії аріями. Міста Куру, Панчала, Кошала, Магатха та ін.

Суспільний лад Стародавньої Індії та його особливості. Брахмани. Кшатрії. Вайш'ї. Шудри. Становище чандаліїв та паріїв.

Державний устрій Стародавньої Індії магадхсько-маурійської доби. Маур'я (321-297 рр. до н.е.). Ашока (272-232 рр. до н.е.). Царі (радкі), князі (мажараджі). Відомства: фінансове,

військове, громадських робіт. Рада (матринаришад). Радники царя (мантрини і махаматри). Військова рада. Місцеві органи управління: царевичі, окружні начальники, старости, ради старійшин. Урядовці-контролери. Царські інформатори.

Джерела права. Загальна характеристика: Закони Ману, Гаутама, Нарада, Артхашастра. Право власності. Особливості староіндійського зобов'язального права. Шлюбно-сімейне та спадкове право. Кримінальне право та процес.

Четверте питання. Джерела інформації про Стародавній Китай. Писемні пам'ятки (наукові трактати, історичні твори, юридичні тексти, закони царства Цінь, «Історичні записки» Сима Цяня. Матеріали археологічних розкопок.

Характеристика природних умов та населення Стародавнього Китаю. Тянься («Піднебесна»), Чжун-Го («Серединне царство»), Чжун-Хуа («Серединна квітуча»).

Періодизація історії.

1. Династія Ся (XXIII- XVIII ст. до н.е.).
2. Династія Шан-Інь (XVIII-XII ст. до н.е.).
3. Династія Чжоу (XII-III ст. до н.е.).
 - 3.1. Західне Чжоу (XII-VIII ст. до н.е.).
 - 3.2. Східне Чжоу (VIII-III ст. до н.е.).
4. Імперія Цінь (221-206 рр. до н.е.).
5. Імперія Хань (206-220 рр. до н.е.).
 - 5.1. Західна Хань (206 р. до н.е. – 25 р. н.е.).
 - 5.2. Східна Хань (25–220 рр. н.е.).

Характеристика держави Шан-Інь та Чжоу (Західної та Східної). Цар «Ван» – «син неба». Чжухоу. Дафу. Ші. Шужень. Реформи Шан Яна (359-348 рр. до н.е.) – радник Сяо Гуна.

Характеристика давньокитайської імперії Цінь. Цінь Шихуан. Велика Китайська стіна. Ху Хай.

Характеристика імперії Хань (Західної та Східної). Лю-Бан – 202 р. до н.е. У Ді – «Великий шовковий шлях». Ван Ман. Повстання «червонобрових» 23 р. н.е. Повстання «жовтих пов'язок» 184 р. н.е. Розпад Стародавнього Китаю на царства Вей, Шу, У (220 р. н.е.).

Джерела та характерні риси права Стародавнього Китаю. Джерела права: Кримінальний кодекс X ст. до н.е., «Книга законів царства Вей» (автор – Лі Куї) – V-IV ст. до н.е. Перша кодифікація китайського права (193 р. н.е.). Кримінальне право і система покарань (п'ятичленна). Шлюбно-сімейне право (багатоженство, сорорат, повна безправність жінки). Регулювання майнових відносин. Судовий процес (змагальний, з елементами розшуку).

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Загальна характеристика держав Стародавнього Сходу.
2. Загальна характеристика права Стародавнього Сходу.
3. Особливості утворення перших держав.
4. Особливості рабовласницьких відносин на території держав Стародавнього Сходу.
5. Особливості рабовласницьких відносин у Античному світі.
6. Державний устрій Стародавньої Індії.
7. Правова система Стародавньої Індії.
8. Державний устрій Стародавнього Китаю.
7. Правова система Стародавнього Китаю.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Як в історичні та юридичні науках тлумачать поняття «Стародавній Схід» та «Античний світ»?
2. У чому полягають відмінності державного механізму Східної та Західної цивілізацій?
3. У чому полягають відмінності правових відносин Східної та Західної цивілізацій?
4. Чим зумовлювалася необхідність запровадження в перших державах світу деспотичних форм правління?

5. Назвіть основні тези концепції виникнення держави Томаса Мальтуса.
6. Назвіть автора твору «Східний деспотизм: порівняльне дослідження тоталітарної влади».
7. Кому належить вираз «Історія – це кладовище аристократії»?
8. Які варни виділяли у давньоіндійському суспільстві?
9. Які види власності були відомі у Стародавній Індії?
10. Які способи укладання шлюбу згадуються у давніх індійських текстах?
11. Поясніть суть терміну «скапулімантія».
12. Давньоіндійську історію прийнято поділяти на періоди?
13. Історію держави і права Стародавнього Китаю прийнято поділяти на періоди?
14. Які види договорів були відомі у Стародавньому Китаї?
15. В Уложенні Му-вана розрізняють п'ять основних видів покарань – це:

Продовжте думку

1. Серед внутрішніх функцій давньосхідних держав можна виділити:
2. Серед зовнішніх функцій давньосхідних держав можна виділити:
3. Основою східної деспотії було....
4. Найчисленніша варна у Стародавній Індії –
5. У Законах Ману передбачено ... підстав судового розгляду.

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Існування протоіндійської цивілізації або Хараппської культури датовано:	
2. Буддійський період історії Стародавньої Індії датований:	
3. «Класична епоха» історії Стародавньої Індії датована:	
4. Індійська імперія Гуптів існувала у:	
5. Складання «Законів Ману» відбулося у:	
6. Період Шань-Інь Стародавнього Китаю датований:	
7. Період Західного Чжоу Стародавнього Китаю датований:	
8. Період Східного Чжоу Стародавнього Китаю датований:	
9. Складання «Книги законів китайського Царства Вей» відбулося у:	
10. Існування китайської династії Цінь відносять:	
11. Китайська династія Хань існувала у:	
12. Реформи китайського імператора Ван Мана, засновника «Оновленої імперії» відбулися в:	

Семінарське заняття № 2.

Тема: Держава і право Античного світу

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою історія держави і права Стародавньої Греції; поглибити знання про афінську державу та право; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: агора, ареопаг, архонт, базилевс, буле, геліея, геомори, деміурги, демос, евпатриди, метеки, олігархія, остракізм, полемарх, синойкізм, сисахфії.

Література: [1; 6; 9]

Перелік питань семінару

1. Зародження грецької державності. Утворення Афінської держави.
2. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена.
3. Суспільний та державний лад періоду демократії.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Особливість античних держав, їх відмінність від давньосхідних держав. Стародавній Схід (ядро виникнення державності – територіальна земельна община). Греція – основа держави – полісна система.

Джерела історії давньогрецької держави і права. Гомер («Іліада», «Одіссея»). Праці Ксенофонта, Геродота, Платона. Правові пам'ятки: Аристотель («Про найдавніший державний лад Афін», «Про реформи Клісфена»), Плутарх («Про реформи Солона», «Закони Драконта», судові промови Демосфена та ін.

Хронологія давньогрецької цивілізації:

1. Гомерівський період (XI-IX ст. до н.е.).
2. Архаїчна Греція (VIII-VI ст. до н.е.).
3. Класична Греція (V-IV ст. до н.е.).
4. Елліністичний період (кінець IV ст. – 30-ті рр. до н.е.).

Органи влади гомерівської Греції. Рада старійшин (буле). Народні збори (агора). Вождь (базилевс). Грецький поліс. Характерні ознаки держави поліса: антична форма власності на землю, наявність трьох прошарків населення (громадяни, іноземці, раби), політична рівноправність громадян, залежність громадян від державних структур, поєднання безпосередньої та представницької демократії. Виникнення держави в Афінах. Гомерівська Греція, Виникнення міст-полісів, утворення Афінської держави (VIII ст. до н.е.).

Друге питання. Реформи Тезея. Закони Драконта. Реформи Тезея – об'єднання чотирьох філ в один народ (евпатриди, геомори, деміурги) – VII ст. до н.е. Закони Драконта 621 р. до н.е. Реформи Солона (594 р. до н.е.). Реформи Пісістрата (560-527 рр. до н.е.). Реформи Клісфена (509 р. до н.е.). Реформи Ефіальта (462 р. до н.е.) та реформи Перікла (444-429 рр. до н.е.).

Третє питання. Суспільний та державний лад Афін. Суспільний лад: громадяни (з 18 років), з 20 років – участь у виборах. Метеки (іноземці). Вільновідпущеники. Раби.

Державний лад: 1. Народні збори (агора) – 6-8 тис. чоловік, 4 рази на місяць. 2. Буле (рада п'ятисот). 3. Колегія архонтів (1, 9, 40 осіб). Епонім, Базилевс, Полемарх. 4. Колегія стратегів (10 осіб). 5. Колегія одинадцяти. 6. Ареопаг. Закон Ефіальта (462 р. до н.е.) – позбавлення ареопага політичних прав.

Причини занепаду Афінської державності: греко-перські війни; Пелопоннеська війна; піднесення та агресія Македонії.

Джерела та загальні риси афінського права: джерела права (звичаєве право, закони Драконта, судові промови Демосфена, Лізія, праці Плутарха, Аристотеля, Ксенофонта, Платона, Геродота та ін.). Зобов'язальне право (договори: купівлі-продажу, позики, найму, зберігання (поклажі), товариства та ін.). Спадкове право (закон і заповіт). Право власності (V ст. до н.е. – первинний і похідний спосіб набуття власності). Шлюбно-сімейне право (шлюбний вік: чоловіки – 18 років, жінки – 14 років, договір купівлі, згодом – укладення

шлюбу в суді або органах влади). Кримінальне право та процес (злочин – «дія, яка спричинила будь-які негативні наслідки». Логографи та оратори. Клепсида. Приватний і державний процеси.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Особливості розвитку грецьких полісів у Гомерівський період.
2. Особливості розвитку грецьких полісів у Елліністичний період.
3. Особливості розвитку грецьких полісів у Класичний період.
4. Реформи Тезея та Солона.
5. Реформаторська діяльність Драконта та Клісфена.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Як називалися перші форми державності у Стародавній Греції?
2. Назвіть основні міста-поліси Стародавньої Греції.
3. До кого в Афіській державі застосовували остракізм?
4. Назвіть державного діяча Афін, який був одним із семи мудреців.
5. Проаналізуйте специфіку зовнішньої політики Афін.
6. Що означало накладення атімії?
7. Виконання літургій передбачало...
8. Які права мала жінка-афінянка?
9. Які групи рабів існували в Афінах?
10. На який термін обирали державних службовців?
11. Автор епічних поем «Іліада» та «Одіссея»?
12. «Золоте століття Афін» – це період правління
13. Цензова реформа Солона була спрямована на?
14. До категорії негромадян у Стародавніх Афінах відносилися?
15. Припинення шлюбу за афінським правом передбачалося у разі?

Продовжте думку

1. Передумовами для об'єднання племен Аттики під єдиною владою стали:
2. Призначення магістрів на посади в Стародавніх Афінах здійснювалося на принципах:
3. Відмінною рисою в реалізації принципу колегіальності в роботі афінських магістрів було:
4. Особливість правового положення жінки в Стародавніх Афінах полягала в тому, що:
5. Афінське право розрізняло такі види злочинів:
6. Скасування боргів афінських громадян за законами Солона мало назву:
7. Поліцейська служба в Афінах була неprestижною, тому її несли переважно:
8. Судовий процес в Афінах за стороною, яка порушила справу, поділявся на два види:
9. Родова знать Аттики мала назву:
10. Афінське право розрізняло зобов'язання з:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. «Темні століття» в історії Стародавньої Греції датовані:	
2. Закони Драконта встановили панування аристократії в:	
3. Економічні та політичні реформи Солона були проведені:	
4. Період тиранії Пісістрата в Афінах датований	
5. Реформи Клісфена відбулися в:	
6. Період греко-персидських воєн датований:	
7. Скасування виборності колегії архонтів та посилення впливу колегії стратегів відбулося в:	
8. Афінський морський союз був створений в:	
9. Правління Перікла в Афінах датоване:	
10. Римське завоювання Греції відбулося в:	
11. Пелопоннеська війна між Спартою та Афінами тривала у:	
12. Реформи Тезея відбулися в:	

Семінарське заняття № 3.

Тема: Держава і право доби феодалізму

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою історія держави і права доби феодалізму на прикладі середньовічної Англії; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: Велика Хартія вольностей, відробіткова рента, вітенагемот, гереф, глафорд, глафордат, грошова рента, елдормен, ерли, керли, Кларендонські конституції, комендація, лети, маноріальні суди, продуктова рента, сокмен, тени, феодалізм, фригольд, шериф.

Література: [1; 9; 11]

Перелік питань семінару

1. Становлення та розвиток англосаксонської ранньофеодальної монархії.
2. Розвиток Англії у період сеньйоріальної та станово-представницької монархій.
3. Велика Хартія вольностей та її значення для розвитку англійської феодальної держави.
4. Англія у добу абсолютної монархії.
5. Англійське право доби феодалізму.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Історичні обставини утворення англійської держави. Суспільний лад та державний устрій в англосаксонський період. Завоювання Британії саксами, готами та тюрингами (449 р.). Утворення єдиного королівства на чолі з Екбертом (829 р.). Ерли (англосаксонська знать). Лети (напівзалежні кельти). «Правда Етельберга» (VII ст.). Закони Етельстана (940 р.). Державна влада: король, рада (вітенгемот). Елдормени.

Нормандське завоювання. Реформи Вільгельма Завойовника, Генріха I та Генріха II Плантагенета. Вільгельм Завойовник (1066 р.) «Книга страшного суду» (1086 р.). Сокмени – вільні селяни. Віллани – кріпаки. Генріх I (1100-1135 рр.). Королівська рада (судді, юстиціарій, канцлер, скарбник, великі землевласники). Генріх II Плантагенет (1154-1189 рр.). Судова реформа.

Загальне право. Реформа кримінального законодавства (Кларендонська ассіза). Конфлікт Генріха II з Томасом Бекетом (1170 р.). Військова реформа.

Друге питання. Суспільний лад та державний устрій в період станово-представницької монархії. Перший британський парламент (1258 р.). Рада баронів в Оксфорді («скажений парламент»). Оксфордські провізії. 1272 р. – Весмістерський парламент. 1295 р. – «Зразковий парламент» (барони, рицарі, міщани, духовенство). Дві палати (лордів та общин). Повноваження Парламенту: бюджет, збір податків, контроль за витрачанням коштів. 1322 р. – Парламент – вищий законодавчий орган.

Суспільний лад: аристократія, джентрі (середнє та дрібне дворянство), віллани (селяни). Державний лад: король, королівська рада (канцлер, керівник канцелярії, королівський камергер та ін.). Управління в графствах – шериф, в містах – мер.

Третє питання. Велика Хартія Вольностей 1215 р. та її історична роль у конституційному розвитку Англії. Іоан Безземельний (1199-1216 рр.). Поразка у війні з Францією. Конфлікт короля з Папою Римським Інокентієм III. Війна баронів проти короля (весна 1215 р.). «Велика Хартія Вольностей» (15.06.1215 р.): 68 статей (30 – інтереси баронів, 7 – лицарства, 3 – міщан). Створення комітету баронів (25 осіб) – контроль за виконанням Хартії. Перегляд Хартії за часів правління наступників Іоана Безземельного. «Велика Хартія Вольностей» 1215 р. – перший документ конституційного значення в Англії.

Четверте питання. Характеристика державного розвитку Англії в період абсолютизму. Столітня війна (1337-1453 рр.). Війна Червоної та Білої троянди (1455-1485 рр.). Прихід до влади Генріха VII Тюдора (1485-1509 рр.). Створення Суду Зоряної палати (1487-1641 рр.).

Генріх VIII (1509-1547 рр.). Заснування англіканської церкви. Правління Едуарда I, Марії I, Єлизавети I.

Державний лад: король, таємна рада (лорд-канцлер, лорд-скарбник, лорд-зберігач печатки, лорд-амірал та ін.). «Зоряна палата» – надзвичайний суд в кримінальних та цивільних справах. Міліція на чолі з лорд-лейтенантами. Приход (збори прихожан, начальник приходу, старости, мирові судді).

П'яте питання. Правова система Англії у 1066-1484 рр.: джерела (звичаєве право, судові рішення). Право власності. Сімейне і спадкове право. Кримінальне право (злочини: зрада; тяжкі кримінальні злочини; менш тяжкі кримінальні злочини (тризни, фелонії, місдімінор). Судоустрій і судочинство (змагально-звинувачувальний процес). Правозахисники (барристери, соліситори – XII ст.).

Правова система Англії у 1485-1640 рр.: джерела права (судовий прецедент, рішення «суду справедливості», статuti Парламенту, ордонанси короля, праці відомих юристів). Право власності. Кримінальне право. Судоустрій і процес.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Державний лад Британії у англосаксонський період.
2. Феодальна Англія у період станово-представницької монархії.
3. «Баронські статті» та «Велика Хартія вольностей».
4. Суспільний лад Англії у період станово-представницької монархії.
5. Державний лад Англії у період станово-представницької монархії.
6. Феодальна Англія у період абсолютної монархії. Зоряна палата.
7. Право феодальної Англії:
 - 7.1. Кримінальне право феодальної Англії.
 - 7.2. Шлюбно-сімейне право феодальної Англії.
 - 7.3. Судовий процес феодальної Англії.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Які відмінності в правовому статусі ерлів та керлів?
2. Які права баронів закріплювала «Велика Хартія вольностей»?
3. Коли в Англії було утворено парламент?
4. Які повноваження мала Зоряна палата?
5. Які покарання закріплювала «Правда короля Етельберта»?
6. Назвіть головні функції вітенагемота.
7. Назвіть головні положення Кларендонської конституції 1164 р.
8. Що передбачав Глостерський статут 1278 р.?
9. Кому з англійських державних діячів належать наступні слова: «Якщо ти негайно не виконаєш моєї вимоги, я заберу в тебе сина, клянуся Богом»?
10. Дайте визначення термінам «тризн», «фелонія», «місдімінор».
11. З правлінням якого англійського короля, пов'язують такі законодавчі акти як: «Декрет мудрих (уїтанів) Англії» та «Судебник міста Лондона»?
12. Видання збірки «Страшного суду», пов'язують з ім'ям?
13. Назвіть сім ранньофеодальних англосаксонських королівств.
14. Посилення королівської влади і централізації державної влади в Англії пов'язане з правлінням короля?
15. Вільні селяни в середньовічній Англії називалися?

Продовжте думку

1. Особливість становлення ранньофеодальної Англії полягає в тому, що:
2. Серед англосаксонських правд VII-XI ст. найбільш відомими були:
3. Особливістю судового процесу за англосаксонськими правдами є те, що він:
4. Данелаг або область данського права – це територія у північно-східній частині Англії, що відрізнялася особливою правовою та соціальною системами. Для неї були характерні наступні риси:
5. Статті «Великої Хартії вольностей» можна умовно поділити на три групи:

6. Війна Червоної і Білої троянд в Англії – це війна за:
7. Англійське феодальне право сформувалося під впливом наступних чинників:
8. Королівське законодавство або статутне право у феодальній Англії передбачало:
9. Особливістю права справедливості у феодальній Англії було те, що:
10. Поняття фелонії у феодальній Англії включало:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Початок завоювання Британії англосаксами датовано:	
2. Кентська «Правда Етельберта» датована:	
3. Заснування Йоркського єпископату відбулося в:	
4. Кетська «Правда Хлотаря та Едрика» датована:	
5. Прийняття закону «Правда Іне» відбулося в:	
6. Кентська «Правда Уїтреда» датована:	
7. Підкорення королем Екбертом Великим більшої частини Англії (Мерсія, Нортумбія, Кент, Суссекс, Ессекс, Східна Англія) датоване:	
8. Встановлення закону «Правда короля Альфреда» відбулося в:	
9. Дата написання «Закону про ордалії»:	
10. Норманське завоювання Англії почалося в:	
11. «Кларендонські конституції» були прийняті в:	
12. Судова реформа Генріха II відбулася в:	
13. «Велика хартія вольностей» була прийнята в:	
14. Трактат Г. Брактона «Про закони і звичаї Англії» датований:	
15. «Глостерський статут» був прийнятий в:	
16. Виступ Джона Уїкліфа, спрямований проти домагань папи на стягнення поборів з Англії та з вимогою церковної реформи відбувся в:	
17. Війна Червоної та Білої Троянд відбулася в:	
18. Створення Зіркової палати Генріхом VII відбулося в:	
19. Ост-Індійська компанія була заснована в:	
20. Ухвалення «Петиції про право» відбулося в:	

Семінарське заняття № 4.

Тема: Держава і право періоду Нового часу

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою держава і право феодальної Німеччини; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: імперське лицарство, імперські князі, імперські міста, Індекс заборонених книг, курфюрсти, Рейнський союз міст, рейхстаг, Реформація, Саксонське зерцало, Швабське зерцало.

Література: [1; 8; 11]

Перелік питань семінару

1. Державний устрій. Королівська влада і центральні органи управління.
2. Територіальна роздробленість Німеччини.
3. Реформація та Селянська війна у Німеччині.
4. Німеччина за часів абсолютної монархії.
5. Характеристика німецького феодального права.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Утворення Німеччини. Особливості її розвитку у період феодальної роздробленості. Суспільний лад. Прихід до влади Людовіка Німецького (843 р.) в Німеччині. Герцогства: Саксонія, Тюрінгія, Франконія, Швабія, Баварія.

Державний апарат управління (двірцево-вотчинна система). Феодальна роздробленість, нерівномірність політичного і економічного розвитку герцогств, слабкість товарно-грошових відносин.

Суспільний лад: світські і духовні князі, герцоги, маркграфи, барони, рицарі; городяни – бюргери; селяни. Правління Генріха I (918-976 рр.).

«Священна Римська імперія німецької нації». Правління Оттона I (936-973 рр.). Завоювання Італії (962 р.). Коронування Оттона I імператорською короною. Відродження імперії під керівництвом Німеччини (962-1806 рр.).

Друге питання. Формування станово-представницької монархії. «Золота Булла». Рейхстаги (з'їзди): курфюрсти, великі князі, інша знать, представники імперських міст. В князівствах ландтаги: дворянство, духовенство, міщани, вільні селяни. Вибори імператора на з'їздах курфюрстів. Вплив Папи Римського.

«Золота Булла» (1356 р.) – новий порядок виборів імператора та зміщення його з посади. Послаблення впливу Ватикану на Німеччину.

Третє питання. Реформація. Селянська війна 1524-1526 рр. Протестантський рух Мартіна Лютера (І-ша половина XVI ст.). «95 тез» М. Лютера. Томас Мюнцер – головний ідеолог селянсько-плебейського крила Реформації.

Селянська війна 1524-1526 рр. «12 статей», «Статейне письмо». Ідея створення «Християнського союзу і братства». Основні вимоги: скасування кріпацтва, пом'якшення панщини, свобода полювання тощо. Наслідки Реформації: розкол Німеччини на протестантську і католицьку частини.

Четверте питання.

Князівський абсолютизм. «Освічений» абсолютизм. Абсолютна монархія в розрізних німецьких князівствах (XVII ст.).

Особливості абсолютизму у Пруссії та Австрії. «Освічений абсолютизм» (середина XVIII ст.). Фрідріх II Великий (Пруссія). Йосип II Габсбург (Австрія).

П'яте питання. Джерела та загальні риси права феодальної Німеччини X-XV ст.: Саксонське і Швабське зеркала – приватні кодифікації XIII ст.

Цивільне право. Речове право. Сімейне право. Спадкове право. Кримінальне право. Судустрій і судочинство.

Джерела та загальні риси права Німеччини XVI-XVIII ст.: «Кароліна» як джерело права. Кримінальне право. Цивільне право. Судоустрій і судочинство.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Утворення Священної Римської імперії німецької нації.
2. Реформація. Селянська війна 1524-1526 рр.
3. «Саксонське зеркало» як джерело права.
4. «Кароліна» як джерело права.
5. Рейхстаг і ландтаги як станово-представницькі органи феодальної Німеччини.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. На які періоди прийнято поділяти історію феодальної німецької держави?
2. Хто такі «міністеріали»? Назвіть їх функції.
3. Що передбачали «Оттонівські привілеї»?
4. Які основні положення передбачала «Золота булла»?
5. З яких колегій складався рейхстаг?
6. Що гарантував «Закон на користь духовних князів» 1220 р.?
7. Що передбачала теза «Sola Scriptura»?
8. Які види злочинів передбачало Уложення «Кароліна»?
9. Охарактеризуйте основні положення «Кримінального уложення Терезії».
10. Кого з німецьких монархів французький історик та публіцист Жуль Мішле характеризував наступним чином: «Мало знала сама, проте вміла оточувати себе здібними людьми, які здійснювали її політику»?
11. «Імперське право» – це?
12. Сутність принципу майорату полягає в тому, що?
13. За німецьким феодальним правом злочини розподілялися на?
14. Селянська війна в Німеччині відбулася в?

Продовжте думку

1. Особливістю судової влади в Німеччині доби феодалізму було те, що:
2. Поясніть суть вислову «васал мого васала – не мій васал», де він місце, коли:
3. Основні феодальні стани Німеччини – це:
4. Обласний (княжий) характер абсолютизму в Німеччині XVII-XVIII ст. обумовлений тим, що:
5. Міста-республіки феодальної Німеччини мали особливості свого управління тому, що:
6. Особливістю кримінального права та кримінального процесу часів абсолютизму в Німеччині було:
7. Найбільшого поширення в середньовічній Європі дістало право таких німецьких міст як:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. В якому році Папа римський коронував Оттона I імператорською короною:	
2. Латеранський собор відбувся в:	
3. Вормський конкордат між папою і імператором був підписаний в:	
4. Складання «Саксонського зерцала» відбулося в:	
5. Період «Великого міжцарювання» в Німеччині припадає на:	
6. Утворення Рейнського союзу міст відбулося в:	
7. Запис «Швабського зерцала» відбувся в:	
8. Утворення на території імперії Конфедерації швейцарських кантонів (Швейцарський союз) відбулося:	
9. Оприлюднення «Золотої булли» імператора Карла IV відбулося:	
10. Формування Швабського союзу сталося в:	
11. Грюнвальдська битва відбувалася в:	
12. «Реформація імператора Сигізмунда» пройшла в:	

13. Велика Селянська війна тривала у:	
14. Тридцятирічна війна тривала в:	
15. Війна за «іспанську спадщину» тривала у:	
16. Петербурзька конвенція про перший розділ Польщі відбулася в:	
17. Реформи Йосипа II тривали впродовж:	
18. Запровадження німецької мови як офіційної на всій території Австрійської імперії сталося в:	
19. Реформа цивільного і кримінального законодавства в Німеччині відбулася в:	
20. Петербурзька конвенція про другий розділ Польщі була підписана в:	
21. Петербурзька конвенція про третій розділ Польщі була підписана в:	

Семінарське заняття № 5.

Тема: Держава і право періоду Нового часу

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою *буржуазна держава і право Франції; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.*

Термінологічний словник: ебертисти, жирондисти, кантон, Кодекс Наполеона, Конвент, Паризька Комуна, роялісти, санкюлоти, термідор, Термідоріанський переворот, федерати, якобінці.

Література: [1; 8; 11]

Перелік питань семінару

1. Початок Французької буржуазної революції та «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.).
2. Якобінська диктатура та Термідоріанський переворот.
3. Характеристика права буржуазної Франції.
4. Паризька Комуна та утворення Третьої Французької республіки.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Причини Французької буржуазної революції та її основні етапи. Конфлікт між новими продуктивними силами та феодальними виробничими відносинами. Станова нерівність. Загальна криза французького абсолютизму. Ідеологія французького Просвітництва (Ф. Вольтер, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін.). Революційна ситуація 1788-1789 рр.

Основні етапи Великої Французької революції:

1. 14.07.1789 р. – 10.08.1792 р. – перетворення Франції на конституційну монархію.
2. 10.08.1792 р. – 2.06.1793 р. – утворення республіки.
3. 2.06.1793 р. – 27.07.1794 р. – диктатура якобінців.

Початок революції і «скасування феодалізму». Прийняття «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.), її історичне значення. Взяття Бастилії (14 липня 1789 р.). Створення буржуазних муніципалітетів, національної гвардії. Аграрна революція.

Декларація прав людини та громадянина (26.08.1789 р.). Принцип національного верховенства, непорушність природних прав людини, рівність людей, принцип поділу влади, відповідальність і підзвітність посадових осіб, принцип презумпції невинуватості, свобода слова, совісті та преси, рівномірний розподіл податків та ін.

Законотворча діяльність Установчих зборів. Конституція 1791 р. та її основні положення. Установчі збори – декрети про відміну станів, про передачу державного майна в розпорядження нації (1789 р.), про церковну реформу, про запровадження цивільного шлюбу, про введення цензової виборчої системи й розподіл громадян на активних і пасивних та ін.

Прийняття першої Конституції Франції (3.09.1791 р.). Права і свободи людини та громадянина. Поділ громадян на «активних» і «пасивних» під час виборів. Принцип розподілу влади: законодавча влада (національні збори), виконавча влада (король і міністр), суд – незалежний від законодавчої і виконавчої влади.

Перша республіка у Франції (10.08.1792 р. – 2.06.1793 р.).

Друге питання. Якобінська диктатура, державний лад та законодавчі акти. Конституційний акт 1793 р. Арешт і страта Людовіка XVI (21.01.1793 р.). Прихід до влади якобінців (2.06.1793 р.). Прийняття нової декларації та нової Конституції (24.06.1793 р.). Розширення демократичних свобод. Заходи щодо захисту республіканського ладу.

Законодавчий корпус (верховний орган законодавчої влади). Виконавча рада (виконавча влада). Місцеві органи управління (комуни, дистрикти, департаменти). Формування диктатури якобінців (Національний конвент. Комітети громадського порятунку і громадської безпеки.

Комісари на місцях. Революційний трибунал). Запровадження революційного терору. Повалення яacobінської диктатури (27.07.1794 р.).

Державний лад Франції від падіння Першої республіки до падіння Першої імперії (директорія, консульство, імперія):

1. Термідоріанський переворот і Конституція 1795 р. Термідоріанський переворот 9 термідора (27.07.1794 р.). Прихід до влади великої буржуазії. Контрреволюційний терор. Ліквідація революційних органів влади. Паризьке народне повстання (квітень – травень 1795 р.). Прийняття нової Конституції (серпень 1795 р.), її антидемократичний зміст. 2-х палатний Законодавчий корпус, Рада п'ятисот та Рада старійшин. Директорія (5 осіб) – виконавча влада. «Політика гойдалки». «Змова рівних» (Г. Бабеф). Роялістський заколот у Парижі, його придушення Н. Бонапартом.

2. Переворот генерала Бонапарта і Конституція 1799 р. Переворот 18 брюмера (9.11.1799 р.). Усунення від влади Директорії, встановлення Консульства. Конституція 1799 р. Заснування Французького банку (1800 р.). Уряд (3 консули). Влада першого консула Н. Бонапарта (2 інші – дорадчі голоси).

Законодавча влада (Державна рада, Трибунат, Законодавчий корпус, Сенат). Місцеве самоврядування (департаменти на чолі з префектами). Створення Міністерства поліції. Укладення конкордату з Папою Римським (католицизм – релігія більшості французів). Плебісцит 1802 р. (Наполеон пожиттєво перший консул).

3. Правління Наполеона 1804-1814 рр. Проголошення Н. Бонапарта імператором (1804 р.). Скасування республіканських органів влади. Створення консульської гвардії. Наполеонівські війни (1803-1815 рр.). Поразка у війні 1812 р. Створення антифранцузької коаліції. Зречення Наполеона I від влади (11.04.1814 р.). Відправка Наполеона I на о. Ельба.

Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Відновлення династії Бурбонів (Людовік XVIII). Хартія 1814 р. – проголошення Франції конституційною монархією. Король – глава держави та виконавчої влади (армія, міністри, підпис законів). Двопалатний Парламент (палата перів та палата депутатів) – законодавча влада. Майновий і віковий ценз. Невдоволення різних верств населення (роялісти, духовенство, селяни, колишні офіцери та урядовці).

Відновлення влади Наполеона I (березень 1815 р.). 100 днів Наполеона I. Битва під Ватерлоо (18.06.1815 р.). Друге падіння імперії (22.06.1815 р.). Заслання Наполеона I на о. Св. Єлени.

Революція і Хартія 1830 р. Смерть Людовіка XVIII (1824 р.). Прихід до влади Карла X. 4 «ордонанси» Карла X (25.07.1830 р.). «Три славетні дні» (27-29.07.1830 р.) – перемога революції. Луї – Філіп Орлеанський. «Хартія 1830 р.» – відновлення демократичних свобод і традицій. Підвищення ролі Парламенту.

Друга республіка у Франції. Конституція 1848 р. Революційна ситуація наприкінці 1847 р. Збройне повстання 22-23.02.1848 р. Перемога революції. Створення Тимчасового уряду. Проголошення Франції республікою. Прийняття Конституції Другої республіки (листопад 1848 р.). Національні збори – вищий законодавчий орган. Президент – глава виконавчої влади. Державна рада – розгляд законопроектів.

Друга імперія у Франції. Конституція 1852 р. Державний переворот 2.12.1851 р. Встановлення режиму диктатури Луї Наполеона Бонапарта. Проголошення Другої імперії у Франції (Наполеон III, 2.12.1851 р.). Військова диктатура. Прийняття нової Конституції (січень 1852 р.). Створення авторитарної системи влади. Необмежені повноваження імператора. Невдала війна з Пруссією. Повалення імперії Наполеона III (4 вересня 1870 р.).

Третє питання. Характеристика права буржуазної Франції. 1804 р. – Цивільний кодекс («Кодекс Наполеона»). 1806 р. – Цивільно-процесуальний кодекс. 1807 р. – Торговий кодекс. 1808 р. – Кримінально-процесуальний кодекс. 1810 р. – Кримінальний кодекс.

Четверте питання. Паризька Комуна 1871 р. - перша пролетарська держава. Революційна ситуація (лютий-березень 1871 р.). Повстання проти уряду А. Т'єра (18.03.1871 р.). Створення Центрального комітету Національної гвардії. Втеча уряду А. Т'єра

до Версалю. Вибори Паризької комуни (28.03.1871 р.) – вищого законодавчого і виконавчого органу.

Декларація «До французького народу» (19.04.1871 р.) – проголошення республіки, як єдиної форми правління, повної автономії комун на території Франції. Ліквідація старої армії, поліції, жандармерії. Створення Національної гвардії. Виконавча комісія – вищий орган влади у Парижі.

Створення десяти галузових комісій (функції колишніх міністерств). Введення виборності на посади. Робітничий контроль. Відокремлення церкви від держави. Створення народного суду. Падіння Паризької комуни (21.05.1871 р.).

Третя республіка у Франції (1871-1900). Державно-політичний лад Франції напередодні Першої світової війни. Прихід до влади Е. Мак-Магона.

Конституція Третьої республіки (1875 р.) – три конституційних акти: «Про організацію Сенату» (24.02.1875 р.), «Про організацію державної влади» (25.02.1875 р.), «Про відносини державної влади» (26.02.1875 р.).

Національні збори – вищий законодавчий орган (Палата депутатів – 600 осіб, на 4 роки; Сенат – 300 осіб, на 9 років). Сенат – постійно діючий орган, оновлення на 1/3 через 3 роки. Національні збори працювали сесійно, одночасно дві палати приймали закони, але без затвердження Сенатом вони не набирали чинності.

Президент – глава держави (обирався Національними зборами на 7 років). Повноваження: право законодавчої ініціативи, оголошення законів, контроль за їх виконанням, керівництво збройними силами, право розпуску

Палати депутатів за згодою Сенату та ін. Передбачалося створення Ради Міністрів, але її статус не був визначений. Зберігалася Державна рада – консультативні функції. Конституційні закони 1875 р. діяли до 1945 р. (скасовані рішенням референдуму).

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Криза абсолютизму. Характеристика Франції кінця XVIII ст. Просвітництво.
2. Велика Французька революція (1789 р.).
3. Перша французька республіка.
4. Термідоріанський переворот. Директорія.
5. Цивільний та кримінальний кодекси Наполеона.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Назвіть основні положення «Декларації прав людини і громадянина».
2. Яку форму правління закріпила Конституція Франції 1791 р.?
3. У чому суть якобінської диктатури та режиму консульства?
4. Назвіть передумови приходу до влади Наполеона I.
5. Чому відбулася криза та падіння імперії Наполеона Бонапарта?
6. Чим була викликана реставрація монархії Бурбонів?
7. Які обмеження королівського свавілля було встановлено Хартією 1814 р.?
8. Яким був державний лад Франції за Конституцією 1848 р.?
9. Яким був державний лад Паризької Комуни?
10. Чим відрізнялася Конституція Франції 1875 р. від інших Конституцій держави?
11. Жирондистська республіка у Франції – це?
12. Якобінська республіка у Франції – це?
13. Директоріальна республіка у Франції – це?
14. Консульська республіка у Франції – це?
15. Декрет Конвенту про реорганізацію революційного трибуналу був прийнятий?

Продовжте думку

1. Історичні межі Нового часу зумовлені подіями:
2. Основні ідеї нової державності у Франції, були теоретично обґрунтовані у працях таких французьких просвітителів як:

3. Ідеали нового державного та правового порядку у Франції останньої чверті XVIII ст. знайшли своє відображення в:

4. Форма державного правління Франції за Конституцією 1791 р. відома як:
5. Початок першої Республіки у Франції було покладено:
6. Ідейно-політична і практична програми якобінського режиму були засновані:
7. Сутність принципів «представництва за плебісцитом» та «верховенства» уряду, за Конституцією 1799 р. у Франції, полягає в тому, що:
8. Період Першої імперії у Франції охоплює роки:
9. За своєю суттю монархія Бонапарта (1804-1814 рр.) була:
10. Легітимна французька монархія – це:
11. «Груднева» монархія у Франції – це:
12. «Вереснева» республіка у Франції – це:
13. Основними рисами Паризької Комуни як різновиду соціалістичної республіки були:
14. Незмінність республіканської форми правління у Франції була закріплена в:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. «Декларація прав людини і громадянина» була прийнята:	
2. Прийняття нового адміністративно-територіального поділу Франції на департаменти, дистрикти, кантони та комуни відбулося в:	
3. Прийняття декрету «Вітчизна в небезпеці» відбулося в:	
4. Проголошення Франції республікою відбулося в:	
5. Формування Конвентом Комітету національної оборони було проголошено в:	
6. Декрет про загальну мобілізацію чоловіків і жінок на захист вітчизни був підписаний:	
7. Переворот 9 термідора відбувся:	
8. Запровадження франка як єдиної грошової одиниці Франції відбулося в:	
9. Антироялістський переворот у Парижі відбувся в:	
10. Наполеон Бонапарт став консулом в:	
11. Період Першої імперії датований:	
12. Проголошення Наполеона Бонапарта довічним Першим консулом відбулося в:	
13. Наполеон був проголошений імператором французів в:	
14. Прийняття Цивільного Кодексу Наполеона відбулося в:	
15. Трафальгурська битва відбулася в:	
16. Варшавське герцогство було створено в:	
17. Запровадження Кримінального кодексу Франції відбулося в:	
18. «Битва народів» при Лейпцигу відбулася в:	
19. Реставрація династії Бурбонів у Франції відбулася в:	
20. Битва при Ватерлоо відбулася в:	
21. Конституція Другої Французької республіки прийнята в:	
22. Конституція Другої Французької імперії була прийнята в:	
23. Проголошення Третьої Республіки у Франції відбулося в:	
24. Паризька комуна пришла до влади в Парижі в:	
25. Антиклерикальний Закон про об'єднання був оголошений в:	

Семінарське заняття № 6.

Тема: Держава і право Новітнього періоду

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою держава і право новітнього періоду на прикладі Великої Британії; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

Термінологічний словник: Вестмінстерський статут 1931 р., генерал-губернатор, домініон, Ірландська республіканська армія (ІРА), Ольстреське питання, Співдружність націй, тетчеризм.

Література: [6; 10; 11]

Перелік питань семінару

1. Повоєнна урядова політика лейбористів та консерваторів.
2. М. Тетчер та особливості політичного курсу Дж. Мейджора.
3. Особливості права новітньої Англії.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Великобританія після Першої світової війни: основні тенденції розвитку. Політичні партії. Виборчі реформи 1918, 1928, 1948 та 1969 рр.

Великобританія – конституційна монархія. Монарх – глава держави. Влада передається в спадок старшому синові, якщо його немає – старшій дочці. Конституційна угода: монарх «царствує, але не управляє». Таємна рада – 300 осіб – дорадчий орган монарха (приймає рішення у формі прокламацій і наказів).

Британський парламент: корона, палата лордів, палата громад. 1999 р. – скасування інституту спадкового перства. Титул дарує монарх. Кодекс поведінки членів Палати лордів 2001 р. – виконувати свої обов'язки безоплатно. Палата громад 635 депутатів на 5 років. Фракція, що має більшість депутатів, формує уряд. Офіційний статус опозиції у Палаті громад (основа – партія, що посіла 2 місце на виборах). Опозиція створює «тіньовий кабінет». «Батоги» - наглядачі за партійною дисципліною в Палаті громад. Спікер. Комітети (7-8).

Реформи виборчого права. 1918 р. – загальне виборче право для чоловіків і часткове виборче право для жінок. 1928 р. – рівні виборчі права чоловіків і жінок. 1948 р. – скасування подвійного вотуму. 1969 р. – зниження вікового цензу до 18 років. Лейбористи і консерватори.

Зміни в державному устрої. Уряд (Кабінет) – 20-22 міністри – центральна ланка політичної системи. «Внутрішній кабінет» - неформальне об'єднання 3-5 міністрів, які мають найбільшу довіру Прем'єр-міністра.

Офіційний уряд формує Прем'єр міністр з депутатів правлячої партії (близько 100 осіб) складається з 4-х груп:

1. Міністри, що займають провідні позиції в Кабінеті;
2. Міністри без портфелів, члени уряду, що обіймають традиційні посади (лорд-голова Ради, лорд-охоронець печатки та ін.);
3. Державні міністри – заступники найвпливовіших міністрів;
4. Молодші міністри (забезпечують зв'язок міністрів з Парламентом). Кабінет – вища виконавча влада (визначення політичного курсу держави, контроль за виконанням актів Парламенту, координація діяльності органів виконавчої влади).

Прем'єр-міністр – лідер партії переможця парламентських виборів у Палату громад. Повноваження Прем'єр міністра: керівництво урядом, стосунки між урядом і монархом, посада Першого канцлера Казначейства тощо.

Друге питання. Правління М. Тетчер, Дж. Мейджора, Т. Блера, Д. Камерона, Т. Мей.

Третє питання. Конституційні акти Великобританії:

1. Акт про Парламент (1911 р.).
2. Закон про зміни «Акта про Парламент 1911 р» (16 грудня 1949 р.).

3. Акт про місцеве управління (1972 р.).
4. Акт про громадянство (1981 р.).
5. Акт про народне представництво (1983 р.).
6. Акт про об'єднання з Шотландією (1704 р.).
7. Акт про Палату громад (управління справами) (1978 р.).

Сімейне право: Закони «Про власність одружених жінок», «Про деліктну відповідальність подружжя у відносинах між собою» – майно належить порівну. Підстави для розлучення – зрада, жорстоке поводження, невиліковна душевна хвороба. Заява про розлучення можлива не раніше 3-х років після одруження. Соціальний захист населення (трудове законодавство, медичне обслуговування).

Кримінальний процес. Адвокати: соліситор – веде справу до суду, барристер – захищає інтереси клієнта в суді.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Основні зміни в економіці, політичній системі та в державному устрої в першій половині ХХ ст.
2. Криза Британської колоніальної імперії після Першої та Другої світових воєн.
3. Практика консолідованих законів у Великій Британії
4. Розвиток британської партійної системи. Консерватори і ліберали.
5. Спроби реформування парламентської системи.
6. Правовий статус королеви. Закон 2011 р. про престолоуспадкування.
5. Джерела та характерні риси права Англії.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Що таке політика «делегованого законодавства» у міжвоєнній Англії?
2. Як вплинули на кількісний склад виборців проведені у ХХ ст. виборчі реформи?
3. Як змінювався склад Британської співдружності націй за час її існування?
4. У чому полягає здійснювана повоєнним урядом лейбористів політика націоналізації?
5. Які реформи у сфері конституційного права були проведені лейбористами у 50-60 рр. ХХ ст.?
6. За що М. Тетчер назвали «Залізною леді»?
7. Що таке «тетчеризм»?
8. Кого називають «євроскептиками»?
9. Які повноваження британського монарха?
10. Як британським монарх взаємодії з іншими органами влади?
11. Джерелами кримінально-процесуального права в сучасній Англії є насамперед?
12. Якими судами в Англії розглядаються кримінальні справи?
13. В яких роках була проведена реформа англійського Верховного суду?
14. В якому році в Англії було знижено виборчий ценз до 18 років?
15. Хто такі «євроскептики»?

Продовжте думку

1. В Англії цивільне право розглядається як:
2. У нову епоху основними джерелами англійського цивільного права виступають:
3. Некодифіковане в цілому англійське право, починаючи з другої половини ХІХ-ХХ ст., зазнає певних спроб надати йому систематизованого виду, про що свідчать:
4. Сучасними джерелами цивільного процесуального права Англії виступають:
5. Характерною рисою сучасного англійського трудового права є:
6. Згідно зі ст. 1 Закону про кримінальне право (1967 р.) було закріплено розподіл злочинних діянь на:
7. За сучасним англійським кримінальним правом з процесуальної точки зору злочини поділяються на групи:
8. За сучасним англійським кримінальним правом санкції складаються з:
9. Сучасна англійська пробація припускає залишення засудженого на волі за умови виконання низки встановлених судом вимог:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Введення загального виборчого права для чоловіків з 21 року відбулося в:	
2. Жінки отримали право голосу в:	
3. Акт про парламент був прийнятий в:	
4. Закон про автономію Ірландії був прийнятий в:	
5. Акт про народне представництво був прийнятий в:	
6. Виборчі реформи у Великій Британії відбулися в:	
7. Акт про поліцію був прийнятий в:	
8. Закон про надзвичайні повноваження був прийнятий в:	
9. Створення «Ірландської вільної держави» відбулося в:	
10. Закон про трудові конфлікти і професійні спілки був прийнятий в:	
11. Заснування Співдружності Націй відбулося в:	
12. Вестмінстерський статут, за яким генерал-губернатори домініонів мали призначатися з місцевих уродженців був прийнятий в:	
13. «Битва за Атлантику» розпочалася в:	
14. Запровадження безкоштовного медичного обслуговування відбулося в:	
15. Визнання права Індії на незалежність відбулося в:	
16. Закон про реформу порядку розриву шлюбу був прийнятий в:	
17. Прийняття Декларації Співдружності Націй відбулося в:	
18. Обрання М. Тетчер лідером консервативної партії Великої Британії відбулося в:	
19. Закон про рівну зарплату чоловіків і жінок був прийнятий в:	
20. Закон про суди був прийнятий в:	
21. Закон про чесну торгівлю був прийнятий в:	
22. Оприлюднення Акту про громадянство відбулося в:	
23. Закон про перепродаж товарів був прийнятий в:	
24. Консолідований Закон про шлюбно-сімейні справи був прийнятий в:	
25. Закон про охорону здоров'я був прийнятий в:	
26. Фолклендський військовий конфлікт тривав:	
27. Оприлюднення Акту про народне представництво відбулося в:	
28. М. Тетчер пішла у відставку з поста прем'єр-міністра Великої Британії в:	
29. Дж. Мейджор став прем'єр-міністром Великої Британії в:	
30. Англійське місцеве самоврядування регламентується законами:	
31. Закон про суди і правове обслуговування був прийнятий в:	
32. Закон про поліцію і докази з кримінальних справ був прийнятий в:	
33. Закон про власність був прийнятий в:	
34. Закон про компанії був прийнятий в:	
35. Закон про рівні права чоловіків і жінок був прийнятий в:	
36. Закон про зайнятість був прийнятий в:	
37. Закон про професійне навчання був прийнятий в:	
38. Закон про профспілки і трудові відносини був прийнятий в:	

Семінарське заняття № 7.

Тема: Держава і право Новітнього періоду

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою виникнення та розвиток незалежних держав у Центрально-Східній Європі; розширити знання про особливості державно-правового устрою країн центральноєвропейському регіону у новітній період; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

Термінологічний словник: Боснійська криза 1992-1995 рр., комендант, Мала Конституція, Народна скупщина, «план Бальцеровича», Празька весна, «Хартія 77».

Література: [2; 11; 12]

Перелік питань семінару

1. Історія держави і права новітньої Польщі.
2. Історія держави і права Чехословаччини.
3. Спільне у повоєнному розвитку держави і права держав Центрально-Східної Європи.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Утворення незалежної Польщі та її розвиток між двома світовими війнами. Тимчасовий закон «Про організацію верховної влади» (Мала конституція):

1. Законодавча влада в країні належить Сейму;
2. Начальник держави керує міжнародною політикою, виконавчою гілкою влади;
3. Уряд призначається начальником держави за згодою Сейму;
4. Начальник держави і уряд відповідальні перед Сеймом.

Ризький мирний договір 1921 р.

Конституція Польщі (1921 р.):

1. Польща – республіка, в якій влада належить народові;
2. Законодавча влада належить виключно парламенту, який складається з двох палат (Сенат, Сейм). Парламент обирається на 5 років на основі прямого, загального виборчого права при таємному голосуванні;
3. Активне виборче право належало особам від 21 року, а пасивне – від 30 років. Особи мають проживати в Польщі не менше року;
4. Закони приймаються Сеймом, а затверджуються Сенатом;
5. Виконавча влада належить Президентові та уряду;
6. Президент обирається на 7 років на спільному засіданні обох палат парламенту;
7. Уряд (Кабінет Міністрів) призначається Президентом, але несе відповідальність перед Сеймом;
8. Лише Президент відає міжнародними відносинами. Для оголошення війни та укладення миру Президент повинен одержати згоду Сейму;
9. Конституція гарантує свободу слова, друку, зборів, об'єднання в спілки, вибору місця проживання, недоторканість особи і помешкання, рівність усіх перед законом, свободу пересування;

10. 8-годинний робочий день. Передбачено забезпечення широких соціальних прав громадян, охорона материнства та дитинства, праці підлітків, безкоштовна освіта.

Президента Г. Нарutowич. Ю. Пілсудський. Режим «санация» (оздоровлення). Польща під час Другої світової війни.

Діяльність «Солідарності». «Звернення до людей праці Східної Європи». Перехід Польщі до демократичного розвитку. Л. Валенса. Вступ в НАТО і Європейський Союз.

Друге питання Розвиток Чехословаччини між двома світовими війнами. У листопаді 1918 р. у Празі виник Національний комітет, який узяв владу до своїх рук і проголосив незалежність Чехословаччини. 28 жовтня 1918 р. у Празі була проголошена Чехословацька

Республіка, а 14 листопада її президентом було обрано Т.Г. Масарика, який тричі переобирався на цьому посту – у 1920 р., 1927 р. та 1934 р.

Конституція (1920 р.):

1. Чехословаччина – демократична республіка;
2. Законодавча влада належить Національним зборам, депутати яких обиралися на основі загального виборчого права при таємному голосуванні;
3. Національні збори склалися з двох палат – Палати представників і Сенату;
4. Право обирати Палату представників мали громадяни від 21 року, а право обирати Сенат – від 26 років;
5. Палата представників обиралася на 6 років, а Сенат – на 8 років;
6. Парламент обирався за пропорційною виборчою системою;
7. Главою держави був Президент, який обирався на 7 років кваліфікованою більшістю голосів депутатів парламенту;
8. Президент мав право укладати міжнародні договори, вводити військовий стан, скликати і розпускати Парламент, повертати на доопрацювання законопроекти, призначати і звільняти міністрів, здійснювати верховне командування армією;
9. Передбачалася велика кількість прав і свобод громадян.

«Празька весна» (1968 р.). «Клуб 231». «Клуб заангажованих безпартійних» (КЗБ). «Хокейні заворушення» (1969 р.). Г.Гусак та політика нормалізації.

Оксамитова революція 1989 р. «Хартія 77» – правозахисна організація 1970-1980-х рр. В. Гавел. «Громадянський форум», «Суспільство проти насильства». Вступ Чехії до НАТО та Європейського Союзу.

Чеський парламент. Палата депутатів (Poslanecká sněmovna) і сенату (Senát). Пропорційне представництво. Верховний суд.

Третє питання. В усіх країнах розгорнулася національно-визвольна боротьба проти фашизму. Її, переважно, очолювали комуністи. Вони створювали Народні національні фронти, які ставали органами влади. Після перемоги в Другій світовій війні комуністи, опираючись на радянську армію, і вдаючись до насильства, захопили владу у свої руки, почали будівництво соціалізму.

Законодавство було спрямоване на зміцнення соціалістичної власності й захист тоталітарного режиму. Конституційне, цивільне, трудове законодавство передбачало різні права, свободи, зокрема – право на працю, соціальний захист, а кримінальне право мало яскраво виражений репресивний характер. Воно було спрямоване на переслідування за реальні чи вигадані замаху на новий економічний та політичний лад, на суспільну власність, проти спекуляції.

Для кримінального права була характерна жорсткість покарань, хоча водночас воно переслідувало за мету перевиховання особи. Тому воно передбачало такі покарання, як виправні роботи без позбавлення волі, громадський осуд, умовне засудження тощо.

Було знищено демократичні судові установи. Структура судових органів була спрощена. Формально існував принцип виборності суддів, але фактично вони призначалисяправлячою комуністичною чи соціалістичною партією.

Функція прокуратури обмежувалася лише функцією підтримання державного обвинувачення, хоча пізніше їй було надано право нагляду за дотриманням законності.

Кримінальний процес формально базувався на принципах законності, публічності, гласності, права звинуваченого на захист, презумпції невинності, але на практиці органи слідства та суду їх не дотримувалися.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Європейська інтеграція країн центральноєвропейських держав.
2. Розпад соціалістичного блоку та утворення незалежних держав Центральної Європи.
3. Діяльність «Солідарності» в Польщі.
4. «Оксамитова революція» 1989 р. в Чехословаччині.
5. Дайте характеристику основних положень Конституції Польщі 1921 р.

6. Розкрийте структуру органів центральної влади Чехословаччини за Конституцією 1920 р.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Якого державного діяча в Польщі називали «Комендант», «Воскреситель держави»?
2. Коли в Польщі була прийнята Мала Конституція?
3. Що передбачав «план Бальцеровича»?
4. Чи можна Конституцію Чехословаччини 1921 р. вважати демократичною?
5. Чи були правові підстави для анексії Чехословаччини нацистською Німеччиною у 1939 р. ? Відповідь обґрунтуйте.
6. Коли відбулася «Празька весна»?
7. Назвіть основні положення правозахисної організації «Хартія 77».
8. Коли відбувся розпад Чехословаччини на незалежні держави Чехія та Словаччина?
9. Яка форма державного правління домінує у країнах Центрально-Східної Європи у посттоталітарний період і чому?
10. Які фактори державно-правового розвитку посттоталітарних країн регіону дозволили їм стати повноправними членами НАТО і ЄС?

Продовжте думку

1. У березні 1921 р. Сейм прийняв Конституцію Польщі, яка затвердила:
2. В 1926 р. в Польщі встановлено диктаторський режим Ю. Пілсудського, який отримав назву:
3. В 1935 р. була прийнята Конституція Польщі, яка зосередила верховну владу в руках:
4. Польська Конституція 1952 р. проголосила, що влада в країні належить:
5. З 1.09.1997 р. набула чинності нова Конституція Польської Республіки. Вона проголошувала Польщу:
6. Кошицька урядова програма (5.04.1945 р.) передбачала:
7. 9.12.1989 р. Федеральні збори обрали президентом Чехії:
8. Згідно затвердженої в 1993 р. Конституції Чехія є:
9. За Конституцією Чеської Республіки парламент складається з палат:
10. За ініціативи Чехії 15.02.1991 р. була створена Вишеградська група країн (Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина) з метою:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Проголошення Акта створення Польської держави відбулося в:	
2. Призначення Ю. Пілсудського верховним главою держави відбулося в:	
3. Вбивство президента Г. Нарutowича відбулося в:	
4. Грошова реформа В. Грабського була проведена в:	
5. Напад Німеччини на Польщу відбувся в:	
6. Напад СРСР на Польщу відбувся в:	
7. Об'єднання Польської робітничої партії (ППР) та Польської соціалістичної партії (ППС) в Польську об'єднану робітничу партію (ПОРП) відбулося в:	
8. Прийняття Конституції Польської Народної Республіки (ПНР) відбулося в:	
9. Вступ Польщі до військово-політичного союзу Організація Варшавського договору датований:	
10. Виникнення Незалежної профспілки «Солідарність» на чолі з Л. Валенсою відбулося в:	
11. Генерал В. Ярузельський очолив Військову раду національного спасіння в:	
12. Політика «шокової терапії» відбувалася впродовж:	

13. Затвердження чинної Конституції Польщі відбулося в:	
14. Польща вступила в НАТО в:	
15. Підписання Польщею договору про вступ до Європейського Союзу відбулося в:	
16. Проголошення Національною радою Чехії Чеської держави відбулося в:	
17. Тешинський конфлікт між Чехословаччиною та Польщею відбувся в:	
18. Військово-політичний блок країни «Малої Антанти» був створений в:	
19. Чехословаччина підписала Варшавський договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу в:	
20. Збройна інтервенція країн Варшавського договору до Чехословаччини відбулася в:	
21. Заснування правозахисної групи «Хартія 77» відбулося в:	
22. Обрання президентом лідера Громадського форуму В. Гавела відбулося в:	
23. Зміна офіційної назви країни, яка стала називатися Чеська та Словачка Федеративна Республіка (ЧСФР) відбулася в:	
24. Створення Чеської Республіки (ЧР) та Словачької Республіки (СР) відбулося в:	
25. Чехія вступила до НАТО в:	
27. Чехія стала країною-членом Європейського Союзу в:	

Семінарське заняття № 8.

Тема: Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою щодо суспільно-політичного устрою Київської Русі та Галицько-Волинської держави; розглянути процес становлення та розвитку державних органів влади; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: акти державної влади, Еклога, звід, канонічне право, князівські устави, «Коротка правда», Номоканон, поток і пограбування, «Розширена правда», «Руська правда», «Скорочена правда», суди божі.

Література: [13; 14; 17]

Перелік питань семінару

1. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі (IX ст.).
2. Державний та суспільний устрій Київської Русі.
3. Центральні та місцеві органи влади та управління Давньоруської держави.
4. Особливості державного устрою Галицько-Волинської держави.
5. Правова система Галицько-Волинського князівства.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Поява слов'ян на історичній арені (венеди, склавини, анти). Анти та їх походження (375 р.). Утворення Антського царства. Держава антів – перша українська держава (М. Грушевський).

Виникнення і розвиток Київського князівства. Князь Кий – засновник Київського князівства та династії Києвичів. Діяльність князя Дири (40-60 рр. IX ст.). Князювання князя Аскольда (60-80 рр IX ст.). Походи Аскольда на Візантію, перша спроба християнізації Русі та її наслідки.

Основні концепції походження Давньоруської ранньофеодальної держави з центром у Києві. Норманська концепція (Міллер, Шльоцер, Байєр та ін.). Антинорманська концепція (Костомаров, Грушевський, Толочко та ін.). Пантюрістська концепція (Пріцак) та її опоненти.

Утворення Давньоруської феодальної держави з центром у Києві. Державний переворот 882 р. в Києві. Усунення від влади князя Аскольда – останнього представника династії Києвичів. Прихід до влади в Києві князя Олега. Заснування династії Рюриковичів.

Друге та третє питання. Верховні органи влади. Великий київський князь (верховна, адміністративна, судова, військова влада). «Хрестоцілувальні грамоти». Встановлення васальних відносин на Русі. Боярська рада. Народне віче. Князівські снєми. Любечський з'їзд князів 1097 р. та його наслідки. Полюддя, система «кормління».

Місьцеве управління. Ліквідація влади удільних князів. Намісники, посадники, волостелі – представники Великого київського князя на місцях.

Судова система Київської Русі. Суд Великого київського князя. Тіуни, віркники, ябетники – помічники князя з судових питань. Боярська Рада. Церковний суд. Церковні статuti князів Володимира та Ярослава Мудрого. Общинний суд.

Суспільний лад Київської Русі. Великий київський князь. Бояри (боляри, отроки). Духовенство. Смерди. Залежні люди (закупи, рядовичі). Ізгої. Раби (холопи, челядь).

Четверте питання.

Галицько-Волинське князівство – продовження руської державності (кінець XII – перша половина XIV ст.). Утворення Галицько-Волинської держави. Виникнення Галицького князівства. Правління династії Ростиславовичів. Формування і розвиток Волинського князівства. Князювання Мстислава та Романа. Об'єднання Галицького та Волинського князівств князем Романом в 1199 р. Князювання Романа Мстиславовича.

Данило Галицький – видатний український державотворець. Коронування Д. Галицького в 1253 р. Особливості залежності Галицько-Волинської Русі від Золотої Орди. Князювання

Лева та Володимира. Король Юрій I. Заснування Галицької митрополії. Князювання Лева II та Андрія. Юрій II – останній князь Галицько-Волинської держави.

Суспільний устрій Галицько-Волинської держави. Відмінність суспільної організації Галицько-Волинського князівства від ієрархії Київської Русі. Князі. Бояри (мужі галицькі, служили бояри). Духовенство. Смерди, закупи, рядовичі, холопи, челядь. Ізгох – «виволанці».

Державний лад. Князівська влада. Залежність князя від боярської ради. Боярська рада та її повноваження. Народне віче. Місцеве управління (воєводи, тисяцькі, посадники, волостелі). Двірцево-вотчинна система (двірський, печатник, стольник, оружник, отроки та інші). Судова влада (князь та боярська рада; воєводи, волостелі, намісники; церковний суд; общинний суд). Військо.

П'яте питання.

Розвиток права. Джерела права (звичаєве право, Руська Правда, Церковні статuti Володимира і Ярослава Мудрого, міждержавні договори, грамоти князів, Магдебурзьке право, «Номоканон», «Кормча», «Мерила праведні»).

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Договори Русі із Візантією (IX-XI ст.).
2. Правове положення соціальних груп населення Київської Русі.
3. Державотворча діяльність князя Володимира Великого.
4. Державотворча діяльність князя Ярослава Мудрого.
5. Судова система Київської Русі.
6. Загальна характеристика періоду феодальної роздробленості Київської Русі.
7. Держава і право Русі періоду правління тріумвірату.
8. Держава і право Русі періоду дуумвірату.
9. Формування незалежних князівств у період феодальної роздробленості.
10. Князівські з'їзди та їх державно-правові рішення.
11. Формування території та виникнення міст Галицько-Волинської держави впродовж IX-XIII ст.
12. Державотворча діяльність князя Романа Мстиславича.
13. Державотворча діяльність короля Данила Романовича.
14. Червона Русь за правління нащадків Данила Галицького.
15. Соціальний устрій Галицько-Волинської Русі.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Визначте особливості розвитку феодалізму Київської Русі? Які спільні та відмінні риси з тогочасними державами Європи?
2. Яке місце у давньоруській державній структурі займало общинне самоуправління?
3. Складіть схему взаємозв'язків владних інститутів у Київській Русі та поясніть їхню суть та компетенцію.
4. Зобразіть схематично систему судоустрою Київської держави.
5. Зробіть таблицю відмінностей десятинної (родоплемінної) системи управління у Київській Русі від дворсько-вотчинної.
6. Зобразіть схематично суспільний устрій Давньоруської держави.
7. Складіть таблицю основних джерел Київської Русі за принципом: правовий звичай: ... , нормативний договір (у т.ч. й міжнародний): ..., нормативно-правовий акт, релігійно-правове джерело, правовий прецедент.
8. Яку роль відіграло християнство у становленні державної системи Київської Русі.
9. Що означала система імунітетів на території Київської Русі?
10. Назвіть найголовніші рішення князівського з'їзду в Любечі 1097 р.
11. Назвіть князів, які здійснювали правління тріумвірату.
12. На яку кількість князівств розпалася Русь після смерті князя Мстислава (1132 р.)?
13. Поясніть суть державно-політичного статусу «велике князівство».
14. Які князі увійшли до правління дуумвірату?
15. В якому році відбулося об'єднання Волинського та Галицького князівств в одну

державу?

16. Які б Ви навели доводи державного спадкоємства та правонаступництва Галицько-Волинського князівства з Київською Руссю?

17. Які спільні та відмінні риси Галицько-Волинського князівства з державним та суспільним устроєм Київської Русі та тогочасними державами Європи?

18. Складіть таблицю основних державних ознак Галицько-Волинського князівства.

19. Складіть схему, як змінювалися кордони держави у часи владарювання галицько-волинських князів.

20. Зобразіть схематично вектори міжнародних відносин Галицько-Волинського князівства.

Продовжте думку

1. Причинами виникнення держави Київська Русь стали:

2. Основними теоріями виникнення Давньоруської держави є:

3. Причинами феодальної роздробленості Київської Русі стали:

4. Суть процесу «осідання дружини на землю» полягає в тому, що:

5. Найвідомішими правовими пам'ятками права південно-руських князівств періоду феодальної усобиці були:

6. Суть політичного статусу «удільне князівство» полягала в тому, що:

7. Особливостями запровадження Магдебурзького права у західноукраїнських містах було те, що:

8. Найвідомішими пам'ятками західно-руського права є:

9. Основними векторами міжнародної політики князя Данила Галицького були взаємини з:

10. Органи влади та управління Галицько-Волинського князівства мали наступну структуру:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Утворення Давньоруської держави Київська Русь відбулося в:	
2. Адміністративно-фінансова реформа княгині Ольги була проведена в:	
3. Запровадження християнства на Русі як державної релігії відбулося в:	
4. «Правда Ярослава» була оприлюднена в:	
5. «Правда Ярославичів» була оприлюднена в:	
6. Князівський з'їзд у Любечі відбувся в:	
7. «Повість минулих літ» була написана в:	
8. Устав Володимира Мономаха був написаний в:	
9. Перша згадка назви «Україна» датована:	
10. Об'єднання волинських князем Романом Мстиславовичем Галицької землі і Волині в єдине Галицько-Волинське князівство відбулося в:	
11. Навала орд Батия на Русь датована:	
12. Надання магдебурзького права першому з українських міст – м. Сянку відбулося в:	
13. Припинення існування самостійного Галицько-Волинського князівства відбулося в:	

Семінарське заняття № 9.

Тема: Держава і право України литовсько-польського періоду

Мета: *систематизувати та поглибити знання за темою щодо тенденцій розвитку України за часів литовсько-польського періоду; розглянути процес формування Запорізької Січі та реєстрового козацтва; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.*

Термінологічний словник: булавничий, бунчужний, бурмістр, військовий суддя, возний, волока, довбиш, зем'яни, кантаржій, каптур, каштелян, копа, кошовий отаман, курінний отаман, осавул, писар, повітові сеймики, полковник, пушкар, товмач, хорунжий, шафар, шляхта.

Література: [13; 45; 47–49]

Перелік питань семінару

1. Джерела польсько-литовського походження.
2. Політико-правова організація Запорізької Січі. Реєстрові козаки.
3. Люблінська унії 1569 р. та її державно-політичні наслідки для України.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Джерела та основні риси права. Звичаєве право. «Руська Правда». Великокнязівське законодавство (привілеї: обласні, земські, міські). Судебник Казимира IV 1468 р. I Литовський Статут 1529 р. II Литовський Статут 1566 р. III Литовський Статут 1588 р. Магдебурзьке право. Галузі права : цивільне, спадкове, шлюбно-сімейне, кримінальне право.

Друге питання. Основні концепції походження українського козацтва. Виникнення Кримського ханства в 1449 р. «Дике Поле», причини його появи та наслідки. Органи влади та управління Запорозької Січі. Основні концепції виникнення Запорозької Січі. Організаційне становлення Запорозької Січі:

I етап – кінець XV- перша половина XVI ст. – створення на Дикому полі оборонних споруд «засік», «січей»;

II етап – середина XVI ст. – створення князем Д. Вишневецьким Хортицького замку за Дніпровими порогами.

III етап – 60-80 рр. XVI ст. – заснування Січі на о. Томаківка (класичний зразок для створення наступних Запорозьких Січей).

Устрій і традиції Запорозької Січі. Основні умови доступу на Запорозьку Січ. Устрій і традиції Запорозької Січі. Курені (38) і паланки (5-10). Загальна військова рада та її компетенція. Військові начальники: кошовий отаман, військовий суддя, писар, осавул, курінні отамани. Військові чиновники: довбиш, пушкар, товмач, кантаржій, шафар, чауші, булавничий, бунчужний, хорунжий. Похідні та паланкові начальники: полковник, писар осавул.

Суд і покарання на Запорозькій Січі. Паланковий суд. Курінний суд. Суд військового судді. Суд Кошового отамана. Загальна козацька рада. Запорозька Січ в XVII – XVIII ст. Українське козацтво в боротьбі проти Туреччини і Кримського ханства. П. Конашевич-Сагайдачний. Хотинська битва 1621 р. Козацько-селянські повстання кінця XVI – 30-х рр. XVII ст. (К. Косинський, С. Наливайко, Т. Трясило, М. Жмайло, П. Бут, Д. Гуня, Я. Острянин). Ординація війська Запорозького реєстрового 1638 р.

Третє питання. Люблінська унія – утворення федерації Польщі та Литви. «Артикули Генріха Валуа» 1572 р. - Дворянська республіка з виборним королем (вільна «елекція»). Органи влади. Король Речі Посполитої. Сенат. Сейм Речі Посполитої.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Звичаєве кримінальне право козацтва.
2. Соціально-правове становище реєстрового козацтва.
3. «Ординація Війська Запорозького реєстрового».

4. Повстання козаків проти польської влади.
5. Поширення фільваркового господарства та панщина.
6. Занепад православної церкви в Україні та виникнення греко-католицької церкви.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Що таке паланка?
2. Поясніть значення термінів «зимівник» та «слобода»
3. Поясніть чому Запорозьку Січ часто називають «демократичною республікою».
4. Які привілеї мало реєстрове козацтво?
5. Назвіть головні положення «Ординації Війська Запорозького реєстрового».
6. Назвіть головні положення Люблінської унії 1569 р.
7. Які злочини судова система козацтва трактувала як майнові?
8. Назвіть, які військові злочини вважалися найтяжчими.
9. Назвіть головні положення Берестейської церковної унії.
10. Поясніть чому наприкінці XVI ст. відбувається активний занепад позицій православ'я на українських землях.

Продовжте думку

1. Кошовий отаман на Запорозькій Січі уособлював владу:
2. Військовий суддя на Запорозькій Січі уособлював владу:
3. Військовий писар на Запорозькій Січі уособлював владу:
4. Військовий осавул на Запорозькій Січі уособлював владу:
5. Військовий довбиш (политаврник) на Запорозькій Січі уособлював владу:
6. Сучасні дослідники залежно від об'єкта посягання виокремлюють такі види злочинів на Запорозькій Січі:
7. Приватно-правова регуляція на Січі не була розвиненою тому, що:
8. Соціальними джерелами та засадами формування Запорозької Січі були:
9. Головними рисами цивільно-правового регулювання на Січі було те, що:
10. Специфіка січового кримінального права полягала в тому, що:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Кревська унія між Литвою і Польщею була підписана в:	
2. Городельська унія була підписана в:	
3. Статут (Судебник) Казимира був складений в:	
4. Перші документальні згадки про українських козаків зафіксовані в:	
5. I Литовський статут був опублікований в:	
6. Заснування козаками на чолі з Д. Вишневецьким фортеці на о. Мала Хортиця відбулося в:	
7. «Устави на волоки» Сигізмунда II Августа датовані:	
8. II Литовський статут був опублікований в:	
9. Люблінська унія була підписана в:	
10. Указ Сигізмунда II про створення реєстрового козацтва був опублікований в:	
11. «Артикули» Генріха Валуа були опубліковані в:	
12. Універсал Стефана Баторія про створення козацького війська датований:	
13. III Литовський статут був опублікований в:	
14. Берестейська унія була підписана в:	
15. П. Конашевич-Сагайдачний очолював козацтво в:	
16. Повстання К. Косинського, С. Наливайка, Т. Трясила, М. Жмайла, П. Бута, Д. Гуні, Я. Острянина відбувалися в:	
17. «Ординація Війська Запорізького реєстрового».	

Семінарське заняття № 10.

Тема: Держава і право України козацької доби

Мета: розширити знання про суспільно-політичний лад та правову систему України у період національно-визвольної війни середини XVII ст. та за часів Руїни; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

Термінологічний словник: Березневі статті (1654 р.), Білоцерківський договір (1651 р.), Гадяцький договір (1658 р.), гетьманські універсали, екекуція, козацьке право, Конституція П. Орлика (1710 р.), магістрат, Переяславські статті (1659 р.), пленіпотент, система «попередніх прав», цехмістр, Чорна рада.

Література: [14; 38; 56]

Перелік питань семінару

1. Суспільний устрій України та правовий статус соціальних станів. Державний лад та адміністративно-територіальний поділ. Основні риси права.
2. Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель.
3. Союз України з Московською державою та його юридичне оформлення.
4. Правовий статус Української держави у складі Московського царства.
5. Конституція Пилипа Орлика 1710 р.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель. Зміни у суспільних відносинах. Ліквідація польського, магнатського та шляхетського землеволодіння. Зміцнення українського старшинського, шляхетського та православного церковного землеволодіння. Тимчасове послаблення феодально-кріпосницької системи на Лівобережній Україні. Козацтво, його поділ та правове становище.

Міське населення, його поділ та правове становище. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління на Лівобережній Україні. Зборівська угода 1649 р. та старшинсько-шляхетське самоврядування.

Формування Української держави, її політична форма. Органи центральної влади та управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій.

Закріплення в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій. Полкові уряди: полковник та полкова рада. Сотенний уряд: сотник та його помічник. Курінні отамани.

Міське правління: виборні міські старшини та сільські отамани. Міське самоврядування: магістрати та ратуші.

Джерела та розвиток феодального права в Україні. Рішення загальновійськової ради та ради генеральної старшини як джерело права. Універсали гетьмана. Посилення впливу норм звичаєвого права – «козацького права». Польсько-литовські джерела. Збірки магдебурзького права.

Друге питання. Б. Хмельницький – ідейний натхненник та засновник Української Козацької держави. Обрання Б. Хмельницького кошовим отаманом Запорозької Січі (січень 1648 р.). Повстання на Січі проти Речі Посполитої. Битви на Жовтих Водах та під Корсунем (1648 р.). Б. Хмельницький – гетьман України. Боротьба за автономію і федерацію України в складі Речі Посполитої (березень-листопад 1648 р.).

Ідея створення самостійної Української держави (лютий 1649 р.). Основні концепції будівництва Української держави за оцінками вітчизняних і зарубіжних істориків.

Основні ознаки Української гетьманської держави. Організація державного управління. Територія. Адміністративно-політичний устрій. Суд та судочинство. Фінансова система. Військо. Зміни в суспільному ладі. Зовнішні зносини Гетьманщини.

Третє питання. Причини укладення Переяславсько-Московської угоди. Битва під Берестечком (червень 1651 р.) та її наслідки.-Становище в армії Б. Хмельницького. Створення антиукраїнської коаліції (Польща, Молдавія, Валахія, Трансільванія). Зрадницька позиція кримського хана.

Переяславська рада 1654 р., її основні рішення. Спроби Б. Хмельницького налагодити союзні стосунки з Московським царством (1648-1653 рр.). Переговори Лаврина Капусти з царськими урядовцями в Москві у 1653 р. Земський Собор 1.10.1653 р. у Москві. Підготовка переговорів між Гетьманщиною і Московським царством. Початок переговорів у Переяславі 8.01.1654 р. Основні перепони в ході переговорів. Присяга козацької старшини на вірність московському царю. Досягнення усної домовленості про входження Гетьманщини під протекторат Московського царства.

Укладення Переяславсько-Московської угоди 1654 р. Укладення «Березневих статей» 1654 р. Розробка Б. Хмельницьким тексту статей і формування офіційної делегації для підписання договору з Московським царством. Розгляд статей і внесення змін до них царськими урядовцями в Москві. Офіційне укладення Переяславсько-Московського договору 27.03.1654 р. Значення і наслідки Українсько-Російського договору 1654 р. та його історико-правова оцінка.

Четверте питання. Гетьманщина в умовах «Руїни». Смерть Б. Хмельницького (серпень 1657 р). Початок «Руїни» в Україні. Усунення Ю. Хмельницького від влади і гетьманування І. Виговського. Боротьба з опозицією (М. Пушкар, Я. Барабаш, союз з кримським ханом, знищення Полтави (червень 1658 р.). Укладення Гадяцького трактату з Польщею 1658 р. Повернення Ю. Хмельницького до влади в 1659 р.

Укладення Переяславського договору з Москвою у 1659 р. Слободищенський трактат 1660 р. з Польщею. Розкол Гетьманщини на Правобережну та Лівобережну Україну. Гетьманування П. Тетері, І. Брюховецького, П. Дорошенка. Укладення Андрусівської мирної угоди між Московським царством і Польщею (1667 р.). Прихід до влади Д. Многогрішного. Глухівські статті 1669 р. Усунення від влади Д. Многогрішного і обрання гетьманом Лівобережної України І. Самойловича. Боротьба П. Дорошенка проти П. Суховія, Ю. Хмельницького, М. Ханенка за владу на Правобережній Україні. Союз П. Дорошенка з турецьким султаном Мехмедом IV протим Польщі (1672 р.) та його наслідки. Облога Чигирини 1674-1676 рр. Поразка П. Дорошенка у боротьбі проти І. Самойловича.

Кінець «Руїни» в Україні та її наслідки.

Гетьманування І. Мазепи. Усунення від влади І. Самойловича. Коломацькі статті 1687 р. Прихід І. Мазепи до влади, його стосунки з Петром І. Участь Гетьманщини у Північній війні між Росією та Швецією. Перехід І. Мазепи на бік шведського короля Карла XII. Полтавська битва 1709 р. та її наслідки для України. Позитивні і негативні аспекти діяльності І. Мазепи. Оцінка гетьманування І. Мазепи в українській і зарубіжній історіографії.

П'яте питання. Конституція П. Орлика. Становище української еміграції після поразки в Полтавській битві. Смерть І. Мазепи (1709 р.) в м. Бендери. Обрання П. Орлика гетьманом України в екзилі. Причини прийняття Конституції П. Орлика 1710 р, її зміст і значення. Невдалі спроби П. Орлика звільнити Україну від московитів.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Основні концепції (програми) створення національної державності у 1648-1658 рр.
2. Монархічні та олігархічні тенденції в управлінні гетьманською державою.
3. Злам польської державно-правової системи та виникнення козацької системи органів державного управління.
4. Зборівський та Білоцерківський мирні договори: зміст та значення.
5. Державотворчі портери керманічів української буржуазної революції середини XVII ст.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте міжнародну політику Б. Хмельницького. Чому він звернувся до московського уряду?

2. Розкрийте зміст та дайте правову оцінку українсько-московському договору 1654 р.
3. Зобразіть схематично організацію управління у Запорізькій Січі.
4. Складіть схему судового устрою Запорозької Січі.
5. Зобразіть схематично органи влади та управління в Українській козацько-гетьманській державі Б. Хмельницького.
6. У чому суть принципу «де троє козаків, там двоє одного судять»?
7. Чим були викликані козацькі повстання кінця XVI – початку XVII ст.?
8. Який період називають часом «золотого спокою» у Речі Посполитій?
9. Пригадайте художні твори (романи, фільми та ін.), що описують даний історичний період. Чи художній вимисел відповідає історичним реаліям?
10. Чому національно-визвольну війну середини XVII ст. ще характеризують як українську буржуазну революцію?

Продовжте думку

1. Андрусівське перемир'я 1667 р. мало наступний зміст:
2. Батуринські статті 1663 р. мали наступний зміст:
3. Бахчисарайський договір 1681 р. мав наступний зміст:
4. Березневі статті 1654 р. мали наступний зміст:
5. Білоцерківський договір 1651 р. мав наступний зміст:
6. Бучацький мирний договір 1672 р. мав наступний зміст:
7. Вічний мир 1686 р. мав наступний зміст:
8. Гадяцький договір 1658 р. мав наступний зміст:
9. Глухівські статті 1669 р. мали наступний зміст:
10. Другі Переяславські статті 1674 р. мали наступний зміст:
11. Коломацькі статті 1687 р. мали наступний зміст:
12. Конотопські статті 1672 р. мали наступний зміст:
13. Московські статті 1665 р. мали наступний зміст:
14. Переяславські статті 1659 р. мали наступний зміст:
15. Решетилівські статті 1709 р. мали наступний зміст:
16. Рішительні пункти 1728 р. мали наступний зміст:
17. Слободищенський трактат 1660 р. мав наступний зміст:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Обрання Б. Хмельницького гетьманом України відбулося в:	
2. Підписання Зборівської угоди Б. Хмельницького з поляками відбулося в:	
3. Підписання Білоцерківської угоди Б. Хмельницького з поляками відбулося в:	
4. Переяславська рада відбулася в:	
5. Діяльність Малоросійського приказу припадає на:	
6. Битва під Жовтими Водами відбулася в:	
7. Битва під Корсунем відбулася в:	
8. Битва під Пилявцями відбулася в:	
9. Битва під Батогом відбулася в:	
10. Битва під Берестечком відбулася в:	
11. Барська облога відбулася в:	
12. Ліквідація гетьманства в Україні відбулося в:	

Семінарське заняття № 11.

Тема: Правове становище українських земель у період втрати державності

Мета: розширити знання про правове становище українських земель у період втрати державності; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

Термінологічний словник: Генеральна військова канцелярія, Генеральний уряд, земські, міські та підкоморські суди, курінні та міські отамани, Перша та Друга Малоросійські колегії, полковий уряд, ратуша, сотенні канцелярії, сотник.

Література: [13; 17; 19]

Перелік питань семінару

1. Адміністративно-політичне становище України у складі Російської імперії.
2. Обмеження козацької автономії.
3. Малоросійська колегія.
4. Створення губернських органів управління в Україні.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Політичний устрій. Адміністративно-політичне становище України у складі Росії. Гетьманські статті. Обмеження автономії України. Посольський приказ. Малоросійський приказ (1663 р.) і Сенат.

Друге питання. Полковий уряд. Сотники і сотенні канцелярії. Курінні та міські отамани. Магістрати та ратуші. Організація управління Запорізької Січі. Судова реформа 1760-1763 рр. Реформований Генеральний Військовий суд. Земські, міські, підкоморські суди. Посилення колонізаторської політики царизму. Реформа козацьких полків на Слобідській Україні.

Третє питання. Перша Малоросійська колегія (1722-1727 рр.). Наказне гетьманство. Правління гетьманського уряду (1734-1750 рр.). Друга Малоросійська колегія (1764-1786 рр.). Утворення Київської губернії. Гетьман і полково-сотенна система. Генеральний уряд (Генеральна військова канцелярія).

Четверте питання. Утворення Слобідської та Новоросійської губерній (1765 р.). Губернатори та губернські канцелярії. Провінції та провінціальні канцелярії. Указ від 10 листопада 1764 р. про ліквідацію гетьманської влади в Україні.

Створення на Україні Вотчинного департаменту (1765 р.). Реорганізація Генерального суду (1767 р.). Указ 1781 р. про розповсюдження на Лівобережну Україну дії «Учреждения для управления губерний» 1775 р. Намісництво. Створення Малоросійської губернії. Ліквідація Малоросійської колегії (1781-1786 рр.). Ліквідація Запорізької Січі.

Створення губернських органів управління. Губернське управління. Кримінальна, цивільна та казенна палати. Верхній та нижчий земський суд. Верхня розправа для вільних селян. Губернський магістрат. Градоначальство. Розповсюдження на Україну Жалуваної грамоти дворянству і містам 1785 р.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Політичний устрій та адміністративно-територіальний поділ України-Гетьманщини у складі Російської імперії.
2. Діяльність Першої та Другої Малоросійських колегій та їх державно-правові наслідки для українських земель.
3. Інститут наказного гетьманства.
4. Причини, хід та наслідки проведення судової реформи 1760-1763 рр.: реформування Генерального Військового суду; земські, міські та підкоморські суди.
5. Запровадження на території України системи губернського управління.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Назвіть головні причини створення Першої та Другої Малоросійських колегій.
2. Які функції покладалися на Малоросійську колегію?

3. Коли в Україні був ліквідований інститут гетьманства?
4. Поясніть суть поняття «наказний гетьман».
5. В чому суть полково-сотенної системи?
6. Назвіть головні причини судової реформи 1760-1763 рр.
7. Визначить наслідки судової реформи 1760-1763 рр.
8. Назвіть функції курінних отаманів.
9. Поясніть суть терміну «губернія».
10. Назвіть основні види покарань за здійснення кримінальних злочинів в Гетьманщині.

Продовжте думку

1. Обмеження і остаточно ліквідація автономних прав України московським царизмом відбувалися у наступних напрямках:

2. Перша Малоросійська колегія мала наступні повноваження:
3. Друга Малоросійська колегія мала наступні повноваження:
4. Глухівський період в історії Гетьманщини – це:
5. За часів правління К. Розумовського відбулися наступні зміни:
6. На початок ХІХ ст. в Україні нараховувалось губерній:
7. «Жалувальна грамота дворянству» (1785 р.) – це:
8. Секуляризація монастирських земель 1786 р. передбачала:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Діяльність «Правління гетьманського уряду» в Лівобережній Україні припадає на:	
2. Збірку «Права, за якими судиться малоросійський народ» було опубліковано в:	
3. Збірник Ф. Чуйкевича «Суд и расправа в правах малороссийских» був опублікований в:	
4. Остаточна ліквідація гетьманства в Україні була здійснена в:	
5. Діяльність II Малоросійської колегії припадає на:	
6. «Экстракт Малороссийских прав» був опублікований:	
7. Ліквідація Запорозької Січі відбулася в:	
8. Остаточна ліквідація полково-сотенного устрою в Україні відбулася в:	
9. Юридичне закріплення селян в Україні відбулося в:	
10. «Зібрання Малоросійських прав» було опубліковане в:	
11. Введення на території України Зводу законів Російської імперії припадає на:	
12. «Жалувальна грамота дворянству» була опублікована в:	
13. Волинська губернія була створена в:	
14. Катеринославська губернія була створена в:	
15. Київська губернія була створена в:	
16. Подільська губернія була створена в:	
17. Полтавська губернія була створена в:	
18. Слобідсько-Українська губернія була створена в:	
19. Таврійська губернія була створена в:	
20. Херсонська губернія була створена в:	
21. Чернігівська губернія була створена в:	

Семінарське заняття № 12.

Тема: Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою держава і право періоду Другої УНР; поглибити знання про історію держави і права Західноукраїнської Народної Республіки; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

Термінологічний словник: Варшавський договір (1920 р.), Закон «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР» (1920 р.), Закон «Про форму влади на Україні» (1919 р.), Західна Область УНР (ЗО УНР), «Інструкція для виборів на Конгрес трудового народу» (1919 р.), Ризький мир (1921 р.), Універсал Директорії УНР (22.01.1919 р.), «Універсал Трудового конгресу до українського народу» (28 січня 1919 р.).

Література: [20; 45; 52]

Перелік питань семінару

1. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Вибори до Установчих зборів в Україні. Законодавство Тимчасового уряду.
2. Українська Народна Республіка часів Директорії.
3. Державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки. Законотворча діяльність в Західноукраїнській Народній Республіці.
4. Акт Злуки 22 січня 1919 р.
5. Характерні риси цивільного, сімейного, трудового та земельного законодавства.
6. Кримінальне та кримінально-процесуальне право.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Перемога лютневої революції. Крах самодержавства. Початок революційних подій в Петрограді 23.02.1917 р. Мітинги та мирна демонстрація робітників (24-25 лютого). Масові страйки, демонстрації, сутички демонстрантів з поліцією (26-27 лютого). Перехід армії на бік демонстрантів, захоплення Арсеналу, Петропавлівської фортеці, Адміралтейства тощо. Створення Петроградської ради робітничих депутатів (М. Чхеїдзе, О. Керенський). Засідання Прогресивного блоку IV Державної Думи. Створення Тимчасового комітету для встановлення порядку в Петрограді (1.03.1917 р.). Прибуття Миколи II до Пскова (2 березня). Переговори царя Миколи II з О. Гучковим та В. Шульгіним. Зречення Миколи II від влади.

Тимчасовий уряд та його органи. Утворення Тимчасового уряду на чолі з князем Г. Львовим (2.03.1917 р.). Взаємовідносини Тимчасового уряду та Петроградської ради робітничих депутатів. Квітнева криза Тимчасового уряду, включення до нього 6 міністрів-соціалістів (травень 1917 р.). Створення місцевих органів влади (комітети громадських організацій, губернські і повітові комісари). Ліквідація поліції і жандармерії. Формування народної міліції.

Реформа судової системи. Липнева криза Тимчасового уряду. Прихід до влади О. Керенського. Заколот генерала Л. Корнілова.

Законодавство Тимчасового уряду. Проголошення свободи слова, розширення прав громадян, збереження станів та станових привілеїв. Охорона приватної власності. Постанова Тимчасового уряду про кооперативні товариства та їх спілки (20.03.1917 р.). Націоналізація земель, що належали імператору (27.03.1917 р.). Закон про дозвіл продажу землі (12.07.1917 р.). Створення міністерства праці, запровадження 8-годинного робочого дня. Обмеження нічної праці жінок та підлітків. Постанова про робітничі комітети на промислових підприємствах (23.04.1917 р.). Проголошення амністії за політичні злочини та злочини проти релігії. Скасування смертної кари 12.03.1917 р. Арешти учасників липневої демонстрації. Відхід від демократичних свобод.

Репресії в армії. Поновлення смертної кари на фронті і в тилу 12.07.1917 р.

Друге питання. Прихід Директорії до влади. Створення Українського національно-державного союзу (УНДС). Голова А. Ніковський (травень 1918 р.). Український національний союз (УНС). Голова – В. Винниченко (вересень 1918 р.). Створення Директорії (В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець, Ф. Андрієвський, А. Макаренко) – 13.11.1918 р. Звернення Директорії до громадян України із закликом повалення влади П. Скоропадського 18.11.1918 р.

Повстання проти Гетьманату у Білій Церкві 15.11.1918 р. Батальйон січових стрільців. Наступ на Київ. 19.12.1918 р. – прибуття уряду Директорії до Києва.

Основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики. Скасування законів Української Держави та відновлення законів УНР. Трудовий принцип розбудови держави. Створення Трудових рад робітників, селян, інтелігенції. Трудовий конгрес – вищий орган влади УНР (перша сесія – 23-28.01.1919 р. в Києві).

Зовнішня політика:

1. В. Винниченко – союз з Росією (місія С. Мазуренка до Москви. Укладення мирного договору з більшовицькою Росією).

2. С. Петлюра – союз з Антантою (місія І. Мазепи до Одеси. Домовленість про можливий перехід України під протекторат Франції).

УНР в оточенні фронтів: північний схід – більшовицька Росія, південь – війська Антанти, Добровольча армія генерала А. Денікіна, захід – Польща, центральна Україна – Народна армія Н. Махна. Наступ більшовиків. Відступ Директорії у Східну Галичину (квітень 1919 р.). Об'єднання армії Директорії з Українською Галицькою Армією. Поразка від армії генерала А. Денікіна. Конфлікт керівництва УНР і ЗУНР.

Укладення Варшавської угоди з Польщею (20-22.04.1920 р). Поразка об'єднаних сил Польщі та УНР у війні з більшовицькою Росією. Ризький мирний договір. Втрата Україною національної державності. Підписання Ризького мирного договору 18.03.1921 р. Визнання Польщею Радянської України і зобов'язання припинити перебування на її території залишків антибільшовицький сил і уряду УНР. Поділ Правобережної України між Польщею та УСРР.

Третє питання. Маніфест імператора Австро-Угорщини про перетворення імперії в федеративну державу (18.10.1918 р.). Створення Української національної ради (президент – Є. Петрушевич). Проголошення утворення Української держави (20.10.1918 р.). Захоплення влади у Львові Українським військовим комітетом на чолі з Д. Вітовським 1.11.1918 р. Боротьба за владу з Польською військовою організацією. 13.11.1918 р. – прийняття Тимчасового Основного Закону про державну самостійність українських земель і створення ЗУНР.

Державний лад. Українська національна рада – центральний представницький орган (жовтень 1918 – червень 1919 рр.) Президія УНР. Президент – Є. Петрушевич. Виділ УНР – колегіальний орган управління. Державний секретаріат – уряд ЗУНР (К. Левицький, С. Голубович). Місцеві органи управління: повіти – державні повітові комісари, повітові національні ради; села і міста – громадські та міські комісари, прибічні ради. Українська Галицька Армія (М. Омелянович-Павленко, О. Греков, М. Тарнавський).

Судова система та правоохоронні органи. Реорганізація поліції, жандармерії, створення народної міліції. Судоустрій: повітові та окружні суди, Найвищий суд (Львів), Найвищий Державний Суд. Військові суди: окружні, Найвищий військовий трибунал. Верховний військовий суд.

Право. Тимчасовий Основний Закон від 13.11.1918 р. Закон «Про вживання мови» від 15.02.1919 р. Закон «Про право горожанства (громадянства) на Західній області УНР» від 8.04.1919 р., Закон «Про земельну реформу» від 14.04.1919 р. Виборчий закон від 14.04.1919 р.

Четверте питання.

Злука ЗУНР та УНР. 1.12.1918 р. делегація ЗУНР – переговори з Директорією у Фастові. 22.01.1919 р. – Київ – Акт Злуки (державного об'єднання) ЗУНР та УНР. ЗУНР перейменовано в Західну область УНР. Є. Петрушевич – член Директорії. Процес злиття урядів, армій, законодавчих органів відкладено до скликання Українських Установчих Зборів.

П'яте питання. Нереалізований проект Конституції Всеукраїнської національної ради «Основний державний закон Української Народної Республіки» (1919 р.). Відносини у цивільно-правовій сфері регулювалися дореволюційним законодавством (X том Зводу Законів Російської імперії).

Законом від 8.01.1919 р. «Основний земельний закон для всіх земель УНР» було скасовано право приватної власності на землю. У ньому містилися норми, що визначали принципи, суб'єкти, форми, процедуру встановлення терміну землекористування, компетенцію державних органів, права та обов'язки землекористувачів.

Постановою від 9.12.1918 р. Директорія скасувала всі закони і постанови гетьманського уряду в сфері трудового права. Поновлювався 8-й годинний робочий день, відновлювалося право на укладання колективних договорів, проведення страйків, надавалася «уся повнота прав» робітничим фабричним комітетам.

На початку 1919 р. Міністерство праці розробило проект закону про фабрично-заводські комітети і план першочергової допомоги безробітним, розглянуло питання про конфлікти, що виникли в результаті закриття низки промислових підприємств. Готувалися деякі законодавчі акти для поліпшення охорони праці й дотримання 8-годинного робочого дня на промислових підприємствах України. Однак втілити ці задуми не вдалося через стрімке просування більшовицьких військ углиб України.

Шосте питання. У кримінально-правовій сфері за майже повної відсутності власних нормативних актів застосовувалися норми дореволюційного карного законодавства (Кримінальне уложення 1903 р., Військово-кримінальний статут та ін.).

В умовах загрози суверенітету Директорія у творенні кримінально-правових норм виходила передовсім з потреби посиленої боротьби зі злочинами проти держави, під якими розумілися усі дії, спрямовані на насильницьку заміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; шпигунство; пропаганда війни; бандитизм тощо. Постанова «Про тимчасові правила щодо засобів боротьби з діяльністю окремих осіб, яка загрожує республіканському ладу, спокою і внутрішньому порядку УНР» (15.08.1919 р.). Особлива нарада (міністри внутрішніх справ, юстиції та військовий).

Правовою основою боротьби зі шпигунством і ворожою агітацією серед населення щодо зміни конституційного ладу став Наказ Головного Командувача Військ УНР Симона Петлюри (12.10.1920 р.). Затриманих слід було негайно заарештовувати, порушувати кримінальні справи, після розгляду яких винних не гаючи часу віддавати під надзвичайний суд. Усі вироки на засуджених мали одразу виконуватися.

Закон «Про карну відповідальність за вчинки проти національного розвитку українського народу» (22.10.1920 р.), Закон «Про карну відповідальність за образу національної честі і достоїнства» (24.01.1919 р.), Закон «Про відновлення гарантій недоторканності особи на території Української Народної Республіки» (28.02.1919 р.).

Злочини проти власності (крадіжка, грабіж, розбій, умисне знищення або пошкодження майна). Закон «Про підвищення кари за недбайливу охорону, присвоєння, розтрату або знищення скарбовою майна» (1920 р.), Закон «Про шахрайство» (18.07.1919 р.).

Важливим об'єктом кримінально-правового регулювання Директорії були господарські злочини. Закон «Про спекуляцію» (26.01.1919 р.) вперше надав законодавче визначення поняття «спекуляція» (будь-які операції з товарами, сировиною, житлом грошовими знаками, коштовностями) та визначив принципи покарання за такого роду протиправні діяння.

З метою припинення пияцтва серед козаків і старшин було прийнято Закон «Про карну відповідальність за продаж або відпуск спиртних напоїв військовими» (31.07.1919 р.), який значно посилював кримінальну відповідальність громадян за вчинення таких протиправних дій. Закон «Про підвищення кар за деякі службові злочини...» (31.10.1920 р.) намагався припинити подібні злочини через підвищення міри покарання за цей вид злочинів як для винних урядовців, так і за співучасть у них приватних осіб.

Надзвичайні військові суди. Види покарань: смертна кара, строкова (безстрокова) каторга, арештантські відділи, строкова в'язниця, грошове покарання. Закон «Про деякі

зміни закону 26.01.1919 р. про Надзвичайні військові суди» (4.08.1920 р.): смертна кара, строкова або безстрокова каторга і грошовий штраф, строкова в'язниця. Статут Карний (законопроект).

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Правоохоронна система Західноукраїнської Народної Республіки
2. Законотворча діяльність уряду Директорії УНР.
3. Організація та діяльність Міністерства закордонних справ УНР.
4. «Листопадовий зрив» та перебіг українсько-польської війни 1918-1919 рр.
5. Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку із Західноукраїнською Народною Республікою.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Які підходи визначились у діяльності Центральної Ради і Директорії щодо побудови УНР?
2. Дайте відповідь: чи можна вважати УНР часів Директорії спадкоємицею УНР доби Центральної Ради?
3. Розкрийте політико-правовий зміст проголошення ЗУНР.
4. Які підходи визначились у діяльності УНРади щодо побудови ЗУНР?
5. Охарактеризуйте конституційне законодавство ЗУНР.
6. Проаналізуйте земельне законодавство часів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії та ЗУНР. Складіть таблицю.
8. Зробіть конспект законодавчих актів (за галузями права) Центральної Ради, Гетьманства, Директорії УНР, ЗУНР.
9. Чому на західноукраїнських землях процес формування усіх ланок державного механізму проходив (на відміну від Української Народної Республіки) значно швидше і сприятливіше?
10. Який статус мали західноукраїнські землі у складі УНР після Акту Злуки?

Продовжте думку

1. Основними причинами повстання проти уряду П. Скоропадського стали:
2. У зовнішній політиці Директорія УНР орієнтувалася на союз з:
3. Трудовий конгрес на першій сесії 23-28.01.1919 р. ухвалив наступні рішення:
4. Конфлікт керівництва УНР і ЗУНР відбувся через наступні причини:
5. Варшавська угода містила наступні положення:
6. «Листопадовий зрив» – це події:
7. «Основний державний закон Української Народної Республіки» (1919 р.) не був прийнятий через наступні причини:
8. Ризька мирний договір містив наступні положення:
9. «Револьюційна повстанська армія України» (махновці) воювала проти:
10. «Закон про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в УНР» та «Закон про Державну Народну Раду» містив наступні базові положення:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Створення Української Національної Ради у Львові відбулося в:	
2. Утворення УНРадою виконавчого органу влади – Державного Секретаріату відбулося в:	
3. Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії був прийнятий в:	
4. Закон УНРади про обов'язкову військову службу громадян ЗУНР був прийнятий в:	
5. Утворення Директорії УНР на чолі з В. Винниченком відбулося в:	
6. Тимчасовий закон «Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки» був прийнятий в:	
7. Передвступний договір між УНРадою та Директорією УНР про об'єднання був оголошений в:	

8. Гетьман П. Скоропадський зрікся влади в:	
9. Декларація Директорії УНР була оголошена в:	
10. Проголошення Акта возз'єднання УНР і ЗУНР у єдину соборну Україну відбулося в:	
11. Варшавська угода була підписана:	
12. Ризький мир був підписаний	
13. Петлюра С.В. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
14. Лівницький А.М. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
15. Витвицький С.П. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
16. Довгаль С.М. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
17. Лівницький М.А. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
18. Плав'юк М.В. був Президентом Української Народної Республіки в екзилі в:	
19. Н. Махно уклав військово-політичну угоду з УНР в:	
20. Директорія УНР як найвищий орган державної влади Української Народної Республіки діяв впродовж:	

Семінарське заняття № 13.

Тема: Держава і право України часів СРСР

Мета: систематизувати та поглибити знання за темою зміни у державному устрої та праві України радянського періоду та на початку 90-х рр. XX ст.; розширити знання про державотворчі процеси в Україні початку 1990-х рр.; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

Термінологічний словник: автократія, деформація, диктатура, кодифікація законодавства, командно-адміністративна система управління, Конституція УРСР (1978 р.), народні дружини, товариські суди.

Література: [16; 17; 18;57]

Перелік питань семінару

1. Політико-правове становище Західної України у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини.
2. Окупаційний режим в Україні в роки Другої світової війни.
3. Зміни у державному апараті СРСР під час війни. Система права в умовах воєнного стану.
4. Демократизація виборчої системи після завершення Другої світової війни.
5. Зміни і доповнення Конституції УРСР 1978 р.
6. «Декларація про державний суверенітет» від 16 липня 1990 р.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Проблеми української державності за кордоном. Становище Галичини в складі Польщі. Політика «полонізації» та «пацифікації». Три напрями в українському політичному русі:

1. Прорадянський (УСРП, КПЗУ);
2. Пропольський (УНДО);
3. Самостійницький (УВО, ОУН).

Процеси румунізації в Північній Буковині в складі Румунії. Хотинське збройне повстання (січень 1919 р.). Татарбунарське повстання 1924 р. Закарпаття в складі Чехословаччини. Проголошення автономії Підкарпатської Русі. А. Волошин. Проголошення незалежності Карпатської України (14.03.1939 р.). Окупація Закарпаття Угорщиною.

Друге питання. План «Ост» та його реалізація в Україні. Розчленування території України (дистрикт «Галичина», Райхскомісаріат «Україна», територія, підпорядкована військовому командуванню, Трансністрія, Закарпаття). Призначення генерал-губернаторів в Україну. Створення концтаборів, катування і знищення їх в'язнів. Економічне пограбування України. Вивезення населення на каторжні роботи до Німеччини.

Спроби відновлення української державності ОУН на початку війни. Плани відродження української державності ОУН (б) та ОУН (м). 30.06.1941 р. – проголошення у Львові Акту відновлення Української держави (Я. Стецько). Заборона окупаційною владою діяльності Української Національної Ради (кінець 1941 р.) Арешт в Києві провідних діячів ОУН(м) (січень 1942 р.).

Рух опору в Україні. Керований радянською владою партизанський та підпільний рух. Створення партизанських загонів в 1941 р. Центральний штаб партизанського руху (П. Пономаренко). Український штаб партизанського руху (Т. Строкач). Методи боротьби радянських партизан. Антинацистське підпілля.

Військові формування бульбівців, бандерівців, мельниківців. Т. Бульба-Боровець – створення Поліської Січі, Української повстанської армії (УПА) в 1941 р. III Надзвичайний Великий збір ОУН(Б) – серпень 1943 р., його основні рішення. Українська Головна Визвольна Рада (1944 р., Р. Лозовський, Р. Шухевич).

Третє питання. Перебудова державного механізму на початку війни. Державний Комітет Оборони – 30.06.1941 р. Уповноважені ДКО. Міські комітети оборони. Формування винищувальних батальйонів та підрозділів народного ополчення. Мобілізація до лав Червоної Армії. Рада з евакуації при РНК України. Бюро обліку і розподілу робочої сили при виконкомх обласних і районних рад.

Створення надзвичайної комісії по розслідуванню злочинів нацистів та їх поплічників в Україні (листопад 1942 р.). Діяльність військових трибуналів та військових прокуратур.

Відновлення радянської влади на українських землях. Початок визволення території України. Наступальні військові операції 1943-1944 рр. в Україні. 28.10.1944 р. – остаточне звільнення території України. Масові депортації національних меншин з Криму, як пособників нацистських окупантів (травень 1944 р.). Боротьба радянської влади з ОУН-УПА. Масові депортації.

Право України в умовах війни. Захист власності. Постанова РНК СРСР «Про порядок обліку і користування націоналізованого, конфіскованого та безгосподарського майна» (17.04.1943 р.). Постанова РНК УРСР «Про збереження житлової площі військовослужбовців» (14.09.1941 р.).

Постанова РНК УРСР «Про влаштування дітей-сиріт» (15.02.1942 р.) і допомогу дітям-сиротам (27.03.1943 р.). Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про усиновлення дітей-сиріт». Запровадження трудової мобілізації непрацюючого міського населення.

Закріплення робітників і службовців за підприємствами воєнної промисловості (грудень 1941 р.). Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про режим робочого часу» (26.06.1941 р.). Зміни в колгоспному законодавстві (підвищення мінімуму трудовнів, обов'язкова праця в колгоспі підлітків від 12 до 16 років).

Посилення кримінальної відповідальності в умовах воєнного часу (антирадянська агітація і пропаганда, поширення брехливих чуток, панікерство, дезорганізація тощо). Указ ВР СРСР від 19.04.1943 р. про покарання за злодіяння фашистських загарбників та їх пособників. Зміни у кримінально-процесуальному законодавстві (військові трибунали в складі 3-х осіб розглядали справи після 24 годин з моменту вручення обвинувального вироку). Вироки трибуналів оскарженню не підлягали.

Четверте питання.

Смерть Й. Сталіна 5.03.1953 р. Обрання М. Хрущова першим секретарем ЦК КПРС (вересень 1953 р.) Усунення Л. Берія від влади. XX з'їзд КПРС – початок процесів деєсталінізації. Постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи і його наслідків» від 30.06.1956 р. Політична «відлига» в Україні. Амністія громадян (вересень 1955 р.).

М. Хрущов – перший секретар ЦК КПРС і голова Ради Міністрів СРСР. Л. Брежнєв – голова Президії Верховної Ради СРСР. Усунення М. Хрущова від влади (жовтень 1964 р.).

«Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» від 26.10.1946 р., від 12.12.1950 р. Виборчі кампанії 1946–1947 рр. Особливості організації та проведення виборів у 1950-1953 рр.

П'яте питання. Конституційна реформа (рішення в 1962 р.) Нова Конституція СРСР (7.10.1977 р.). Конституція УРСР (20.04.1978 р.) – преамбула і 10 розділів. УРСР – суверенна радянська соціалістична держава, має право зносин з іноземними державами. Проголошено право виходу зі складу СРСР, але механізму здійснення цього права не було передбачено. Ст. 6 Конституції проголошувала комуністичну партію «керівною і спрямовуючою силою суспільства, ядром її політичної системи». Проголошені демократичні права не збігалися з реальним життям.

Шосте питання. 16.07.1990 р. «Декларація про державний суверенітет України». Скасування ст. 6 Конституції УРСР про керівну роль компартії. Робота по підготовці нового Союзного договору. Сепаратистські настрої в Україні. Референдум 17.03.1991 р. 19.08.1991 р. – спроба державного перевороту в СРСР.

Зміни в державному ладі. Березень 1990 р. – запровадження інституту Президента СРСР (М. Горбачов). Грудень 1990 р. – Рада Міністрів СРСР перейменована на Кабінет Міністрів СРСР. Верховна Рада УРСР – вищий законодавчий орган України.

Місцеві органи влади. 7.12.1990 р. – Закон УРСР «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» визначив засади місцевого самоврядування, правовий статус рад народних депутатів, органів територіального громадського самоврядування.

Система місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські Ради народних депутатів, їх органи, інші форми територіальної самоорганізації громадян.

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Угорський окупаційний режим на території Закарпаття.
2. Політика «пацифікації» на території Західної України.
3. Діяльність радянських правоохоронних органів в умовах воєнного часу.
4. Акт відновлення Української держави від 30 червня 1941 р.
5. Цивільне законодавство СРСР в роки війни.
6. Друга кодифікація радянського права 60-80-х рр. XX ст.
7. Розвиток цивільно-правових відносин впродовж 1980-х рр.
8. Верховна Рада Української РСР: функції та повноваження.
9. Рада Міністрів Української РСР: функції та повноваження.
10. Права людини в Україні та дисидентський рух.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Які органи влади були запроваджені на новоприсланих до УРСР землях?
2. Чи існувала перспектива створення незалежної Української держави на початку війни?
3. На які окупаційні зони поділялася територія України?
4. Яким чином здійснювалася перебудова державного механізму України у роки війни?
5. Які зміни були внесені до трудового та цивільного законодавства СРСР у роки війни?
6. Проаналізуйте, який характер мала воєнна акція СРСР на західноукраїнських землях у вересні 1939 р. та на території Бессарабії та Північної Буковини у червні 1940 р.
7. Прочитайте Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про воєнний стан» від 22.06.1941 р. Поясніть, які структурні зміни і перебудову діяльності конституційних органів державної влади СРСР та УРСР спричинили потреби фронту, які напрями їхньої діяльності стали найважливішими.
8. З'ясуйте, які зміни в діяльності прокурорських органів відбулися із запровадженням воєнного стану на території України.
9. Розкрийте спрямованість та особливості діяльності прокурорських органів на визволених від німецьких окупантів територіях.
10. Дайте коротку характеристику Закону СРСР від 6.03.1990 р. «Про власність в СРСР».
11. Визначить зміст, мету та основні принципи економічної самостійної України, згідно закону від 3.08.1990 р. «Про економічну самостійність Української РСР».
12. Назвіть головні положення Закону СРСР від 26.04.1990 р. «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації».
13. Акту відновлення Української держави було проголошено?

Продовжте думку

1. Основними функціями органів держбезпеки та НКВС на різних етапах війни були:
2. Основними повноваження Комітету конституційного нагляду СРСР були:
3. Основними напрямками реформування трудового законодавства України наприкінці 1950-х рр. були:
4. Головними напрямками проголошеного курсу «на – перебудову» були:
5. Поступовий перехід влади від партійної номенклатури до державних органів мав відбуватися наступним чином:

6. Головним завданням запровадження інституту президентства в СРСР було:
7. «Декларація про державний суверенітет України» від 16.07.1990 р. мала наступне історичне значення:
8. Політична «відлига» в Україні 1950-х рр. – це:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом підписаний в:	
2. Друга світова війна розпочалася в:	
3. Прийняття Народними Зборами Західної України Декларацій про встановлення радянської влади в Західній Україні та про прийняття Західної України до складу СРСР і включення її до складу УРСР відбулося в:	
4. Закон СРСР про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з УРСР був прийнятий в:	
5. Закон СРСР «Про включення північної частини Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки» був прийнятий в:	
6. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про воєнний стан» був підписаний в:	
7. Утворення Державного Комітету Оборони СРСР (ДКО) відбулося в:	
8. Утворення Української повстанської армії (УПА) відбулося в:	
9. Закон УРСР «Про утворення союзно-республіканського Наркомату закордонних справ УРСР» був прийнятий в:	
10. Включення УРСР до складу перших членів ООН відбулося в:	
11. Договір між СРСР і Чехословацькою Республікою про возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР був підписаний в:	
12. Перетворення РНК УРСР на Раду Міністрів УРСР відбулося в:	
13. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про скасування смертної кари» був підписаний в:	
14. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про застосування смертної кари до зрадників Батьківщини, шпигунів, підричників-диверсантів» був підписаний в:	
15. Закон СРСР «Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР» був прийнятий в:	
16. Положення про прокурорський нагляд в СРСР було запроваджено в:	
17. Постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків» був прийнята в:	
18. Закон СРСР «Про державні пенсії» був підписаний в:	
19. Закон СРСР «Про віднесення до віддання союзних республік розв'язання питання обласного, крайового адміністративно-територіального устрою» був підписаний в:	
20. Закон УРСР про судоустрій був прийнятий в:	
21. Друга кодифікація радянського законодавства відбулася в:	
22. Основи цивільного судочинства СРСР та союзних республік були прийняті в:	
23. Основи виправно-трудоного законодавства СРСР і союзних республік були прийняті в:	
24. Основи земельного законодавства СРСР і союзних республік були прийняті в:	
25. Основи законодавства СРСР і союзних республік про працю були прийняті в:	

26. Основи законодавства СРСР і союзних республік про надра були прийняті в:	
27. Прийняття позачерговою VII сесією Верховної Ради УРСР Конституції УРСР відбулося в:	
28. Основи законодавства СРСР і союзних республік про адміністративні правопорушення були прийняті в:	
29. Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» був прийнятий в:	
30. Закон СРСР «Про статус суддів в СРСР» був прийнятий в:	
31. Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» був прийнятий в:	
32. Обрання М. Горбачова Президентом СРСР відбулося в:	
33. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» був прийнятий в:	
34. Декларація про державний суверенітет України була прийнята в:	
35. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» був прийнятий в:	
36. Закон УРСР «Про міліцію» був прийнятий в:	
37. Закон УРСР «Про власність» був прийнятий в:	
38. Закон УРСР «Про підприємництво» був прийнятий в:	
39. Постанова Верховної Ради УРСР про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки була ухвалена в:	
40. Спроба державного перевороту в СРСР відбулася в:	

Семінарське заняття № 14.

Тема: Держава і право України новітнього періоду

Мета: *систематизувати та поглибити знання за темою розвиток держави і права сучасної України; розширити знання про особливості новітнього вітчизняного державотворчого процесу; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.*

Термінологічний словник: Верховна Рада, гуманізація прав суб'єктів, Кабінет Міністрів, Конституція України 28 червня 1996 р., «Помаранчева революція», правосуддя, «Революція гідності».

Література: [14; 42; 43]

Перелік питань семінару

1. Кодифікаційна діяльність в незалежній Україні.
2. Розвиток виборчої системи сучасної України.
3. Адаптація вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу.
4. Зміни у законодавстві стосовно визначення статусу «учасника бойових дій» та «вимушених переселенців».

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття, слід звернути увагу на наступні аспекти теми.

Перше питання. Цивільне право. Закони України «Про господарські товариства» (18.09.1991 р.), «Про заставу» (1.10.1992 р.), «Про банкрутство» (14.10.1992 р.), «Про аудиторську діяльність» (22.04.1993 р.), «Про авторське право і суміжне право» (4.02.1994 р.) та ін. 16.01.2003 р. – прийняття Цивільного Кодексу України.

Зміни до Кодексу законів про працю. Закони України «Про охорону праці» (14.10.1992 р.), «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (3.03.1998 р.) та ін.

Внесення до Кримінального кодексу (1960 р.) змін та доповнень. Березень 1992 р. вилучення з КК України таких видів покарань, як заслання та виселення. Грудень 1994 р. – Закон України «Про посилення кримінальної відповідальності за деякі злочини проти держави». Березень 1997 р. – введено мораторій на виконання смертної кари, в 1999 р. цей вид покарання було скасовано. В 2001 р. прийнято новий Кримінальний Кодекс України.

За роки незалежності України були прийняті та набрали чинності такі кодифіковані акти:

1. Господарський процесуальний кодекс України (1991 р.);
2. Лісовий кодекс України (1994 р.);
3. Кодекс України про надра (1994 р.);
4. Кодекс торговельного мореплавства (1995 р.);
5. Водний кодекс України (1995 р.);
6. Земельний кодекс України (2001 р.);
7. Сімейний кодекс України (2002 р.);
8. Господарський кодекс України (2003 р.);
9. Кримінально-виконавчий кодекс України (2003 р.);
10. Цивільний процесуальний кодекс України (2004 р.);
11. Кодекс адміністративного судочинства України (2005 р.);
12. Бюджетний кодекс України (2010 р.);
13. Податковий кодекс України (2011 р.);
14. Повітряний кодекс України (2011 р.);
15. Митний кодекс України (2012 р.);
16. Кримінальний процесуальний кодекс України (2012 р.);
17. Кодекс цивільного захисту України (2012 р.).

Друге питання. За 30 років незалежності в Україні відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії: 7 президентських (з яких одні були дострокові, а одні – позачергові), 8 парламентських (з яких 4 були достроковими), 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних,

дострокових, повторних. В Україні відбулося декілька етапів реформ виборчого законодавства:

- 18.11.1993 р. Закон України «Про вибори народних депутатів» для проведення перших парламентських виборів часів незалежної України не за радянським законодавством. Він передбачав мажоритарну виборчу систему абсолютної більшості.

- 24.02.1994 р. були внесені зміни до Закону УРСР «Про вибори Президента Української РСР», за яким відбувались другі президентські вибори незалежної України, зберігалась мажоритарна виборча система абсолютної більшості.

- 28.06.1996 р. була ухвалена Конституція України, де вперше зафіксували правовий статус громадянина як суб'єкта виборчого процесу.

- 24.09.1997 р. прийнятий новий Закон України «Про вибори народних депутатів», де вже передбачена паралельна мажоритарно-пропорційна виборча система (26.02.1998 р. Конституційний Суд визнав неконституційними близько 20 положень цього закону).

- 14.01.1998 р. прийнятий Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», який передбачав змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему для обрання депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад, а також мажоритарну виборчу систему відносної більшості для обрання сільських, селищних, міських, районних та обласних рад, а також сільського, селищного, міського голови.

- 5.03.1999 р. прийнятий Закон України «Про вибори Президента України» із мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості.

- З 18 січня по 18 жовтня 2001 р. Верховна Рада п'ять разів приймала Закон «Про вибори народних депутатів України», а Президент чотири рази накладав на нього вето і тільки останній варіант був підписаний. Цей закон залишає змішану мажоритарно-пропорційну систему в дії.

- 25.03.2004 р. прийнятий Закон України «Про вибори народних депутатів України», який запроваджує пропорційну виборчу систему із закритими списками.

- 6.04.2004 р. прийнятий Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», який передбачав вибори сільських та селищних рад, а також сільських, селищних та міських голів за мажоритарною системою відносної більшості, міських, районних у містах, районних, обласних рад, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рад міст Києва та Севастополя – за пропорційною виборчою системою із закритими списками.

- 8.12.2004 р. прийнятий Закон України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26.12.2004 р.» для організації так званого «третього туру» виборів між В. Ющенком та В. Януковичем.

- 10.07.2010 р. прийнятий Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» залишав вибори сільських та селищних рад, а також сільських, селищних та міських голів за мажоритарною системою відносної більшості, натомість вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад тепер знову мали відбуватись за змішаною мажоритарно-пропорційною системою.

- 17.11.2011 р. прийнятий Закон України «Про вибори народних депутатів України», який знову повертає змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему.

- 14.07.2015 р. прийнятий Закон України «Про місцеві вибори», який змінив попередню практику.

- 19.12.2019 р. прийнятий Виборчий кодекс, який регулює всі три типи виборів і набув чинності 1.01.2020 р. Відповідно до Кодексу вибори Президента та міських голів із кількістю виборців 75 тис. і більше відбуваються за мажоритарною системою абсолютної більшості, вибори народних депутатів, а також у сільські, селищні та міські ради, якщо кількість виборців у відповідній громаді становить 10 тис. і більше, районні та обласні ради та Верховну Раду Автономної Республіки Крим – за пропорційною виборчою системою із

відкритими списками, у той же час на виборах сільського, селищного та міського голови в містах із кількістю виборців до 75 тис. передбачена мажоритарна виборча система відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі.

Третє питання. Україна – Європейський Союз:

Адаптація законодавства – односторонній процес приведення законодавства держави у відповідність до законодавства іншого суб'єкта.

Апроксимація законодавства – процес досягнення певного рівня узгодженості законодавства відповідних суб'єктів. Здійснюється за допомогою адаптації, гармонізації, уніфікації та рецепції законодавства, що відрізняються між собою предметом і методом правового регулювання, обсягом, глибиною, ступенем досягнення відповідності правових систем, джерелами, їхнім співвідношенням з національним правом, метою правового регулювання, колом суб'єктів нормотворення, способом введення в дію та способами імплементації.

Гармонізація законодавства – багатосторонній процес узгодження законодавства, результатом чого є подолання суперечностей і формулювання мінімальних правових стандартів за допомогою затвердження загальних правових принципів для відповідних суб'єктів. У праві ЄС здійснюється за допомогою директив та рекомендаційних актів.

Уніфікація законодавства – процес повного узгодження законодавства відповідних держав шляхом приведення їх до єдиної системи, однакових нормативів. У праві ЄС здійснюється за допомогою регламентів.

Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (18.03.2004 р.). «Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами» (14.06.1994 р.). «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу» (Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615). «Програма інтеграції України до Європейського Союзу» (Указ Президента України від 14.09.2000 р. № 1072). Національна рада з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Указ Президента України від 30.08.2000 р. № 1033). «Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

Копенгагенський саміт «Україна – Європейський Союз» 4.07.2002 р. Ялтинський саміт «Україна – Європейський Союз» 7.10.2003 р. Указ Президента України від 30.08.2002 р. № 791. Державна рада з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Четверте питання.

Зміни до Постанови № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення» від 21.10.2022 р. Добровольці. Сили територіальної оборони.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (20.14.2014 р.). Поняття «внутрішньо переміщеної особи». Гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Захист від примусового внутрішнього переміщення та примусового повернення на попереднє місце проживання. Облік внутрішньо переміщених осіб. Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб. Реєстрація місця проживання внутрішньо переміщеної особи. Забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. Забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на отримання комунальних послуг та ін.

Постанова № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 256 «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення».

Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2018 р. № 329 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1022».

Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Європейська політика сусідства та Україна.
2. Безвізовий режим України та Європейського Союзу: позитивні та негативні сторони діалогу.
3. Співробітництво між Україною та Європейським союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки.
4. «Гібридна війна» як тип військового конфлікту.
5. Законодавча база стосовно внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте конституційний процес в Україні у 1990-ті роки.
2. Поясніть причини «помаранчевої» революції, її зміст та значення для державно-правового розвитку України.
3. Зафіксуйте процес кодифікації українського законодавства у добу незалежності.
4. Дайте визначення терміну «державний суверенітет».
5. В якому році був укладений Конституційний договір між Президентом та Верховною Радою?
6. В якому році було відкрито представництво Європейської Комісії в Україні?
7. Поясніть суть визначення «група опору» прийняття України до Європейського Союзу.
8. Поясніть суть терміну «учасник бойових дій».
9. Поясніть суть терміну «державний тероризм».
10. Кого, згідно діючого закону, відносять до учасників бойових дій?

Продовжте думку

1. Внутрішньопереміщені особи – це:
2. Учасники бойових дій – це:
3. Порядок отримання статусу учасників бойових дій передбачає:
4. Статус учасника бойових дій надається особам:
5. Підставою для надання особам статусу учасника бойових дій є такі документи:
6. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу містить наступні базові положення:
7. Саміти Україна – Європейський Союз – це:
8. Останній Саміт Україна – Європейський Союз (12.10.2021 р., м. Київ) ухвалив наступні рішення:
9. Учасники бойових дій та члени їхніх сімей користуються наступними пільгами:
10. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8.06.1995 р. містив наступні базові положення:

Заповніть хронологічну таблицю (впишіть правильну відповідь):

1. Проголошення Верховною Радою УРСР Акта незалежності України відбулося в:	
2. Закон України «Про правонаступництво України» був прийнятий в:	
3. Закон України «Про прокуратуру» був прийнятий в:	
4. Референдум про незалежність України був проведений в:	
5. Обрання Президентом України Л. Кравчука відбулося в:	
6. Закони України «Про оборону України» та «Про Збройні Сили	

України» були прийняті в:	
7. Прийняття Верховною Радою України Концепції судово-правової реформи відбулося в:	
8. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» був прийнятий в:	
9. Закон України «Про національні меншини в Україні» був прийнятий в:	
10. Закон України «Про статус народного депутата України» був прийнятий в:	
11. Закон України «Про статус суддів» був прийнятий в:	
12. Президентом України обраний Л. Кучма в:	
13. Конституційний договір між Верховною Радою та Президентом України був підписаний в:	
14. Прийняття Верховною Радою Конституції України відбулося в:	
15. Закон України «Про приватизацію державного майна» був прийнятий в:	
16. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» був прийнятий в:	
17. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» був прийнятий в:	
18. Закон України «Про Національний банк України» був прийнятий в:	
19. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» був прийнятий в:	
20. Закон України «Про банки і банківську діяльність» був прийнятий в:	
21. Закон України «Про громадянство України» був прийнятий в:	
22. Закон України «Про політичні партії в Україні» був прийнятий в:	
23. «Мала» судова реформа почалася в:	
24. Обрання Президентом України В. Ющенка відбулося в:	
25. Вступ України до Світової організації торгівлі відбувся в:	
26. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» був прийнятий в:	
27. Всеукраїнська акція непокорі владі з вимогою підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом та відставкою уряду Азарова почалася в:	
28. Силевий розгін Євромайдану в Києві та початок «Революції гідності» відбулися в:	
29. Росія ввела свої війська в Крим.	
30. Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом відбулося в:	
31. Антитерористична операція (АТО) почалася в:	
32. Створення Національної поліції України відбулося в:	
33. Діяльність Комуністичної партії України була заборонена в:	
34. Зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом набула чинності в:	
35. Об'єднавчий собор українських православних церков, на якому було проголошено утворення єдиної помісної Православної церкви України відбувся в:	
36. В. Зеленський був обраний Президентом України в:	
37. Російське вторгнення в Україну розпочалося в:	

РОЗДІЛ 2. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

2.1. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

ДО ТЕМ 1-7

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Гапотій В.Д., Попенко Я.В. Термінологічний словник-довідник з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн»: навч. посіб. Мелітополь, 2014. 280 с.
3. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
4. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / уклад. Г.Г. Демиденко. Харків: Легас, 2002. 130 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.
6. Маймескулов Л.М., Тихоненков Д.А., Россіхін В.В., Власенко С.І. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2011. 520 с.
7. Орленко В.І., Орленко В.В. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів. Київ: Вид ПАЛИВОДА А.В., 2008. 244 с.
8. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Історія держави і права зарубіжних країн: навчально-методичний посібник. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 440 с.
9. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
10. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків: Право, 2001. 416 с.
11. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Львів: «Новий Світ-2000», 2008. 475 с.
12. Шостенко І.І., Шостенко О.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2003. 104 с.

ДО ТЕМ 8-14

13. Бойко І.Й., Кобилецький М.М., Ясінська Л.З. Історія держави: право України: практикум для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України. Дрогобич: Коло, 2011. 332 с.
14. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
15. Історія держави і права України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
16. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник: у 2 т. / за ред. В.Я. Тація., А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 2. 580 с.
17. Сокальська О.В. Історія держави і права України: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 152 с.
18. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
19. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 1: 3 найдавніших часів до початку XX ст. 464 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. 800 с.

2.2. ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

ДО ТЕМ 1-7

21. Бачур Б.С. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Одеса: Астропринт, 2007. 72 с.

22. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн (Держава і право епохи станово-кастового суспільства): навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2000. 340 с.
23. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2013). Київ: «Слово», 2014. 1056 с.
24. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків: Легас, 2002. 130 с.
25. Кучма В.В. Государство и право Древнего мира и Средних веков. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2001. 548 с.
26. Кучма В.В. Государство и право Нового времени (XVII – XIX вв.): курс лекций. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2002. 360 с.
27. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. юр. вузів та фак-тів. Київ: Вентурі, 2007. 304 с.
28. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.
29. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.
30. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн». – Мелітополь: «Експрес-друк» ПП Белень В.В., 2012. 59 с.
31. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
32. James Ph.S. Introduction to English Law. L., 1989.
33. Kiralfi A. The English Legal System. L., 1990.
34. Horn N. German Private and Commercial Law. Oxford, 1982.
35. Certoma G. L. The Italian Legal System. L., 1984.
36. Cass R. Sunstein, Designing Democracy: What Constitutions Do (Oxford: Oxford University Press, 2001).
37. Book of the States. – 1992-1993. Council of State Governments. – 1993. – P. 233-234.
- ДО ТЕМ 8–14**
38. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична книга, 2002. 592 с.
39. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). Монографія. Харків: Парус, 2006. 352 с.
40. Грищук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології. Львів: Світ, 1992. 168 с.
41. Заруба В.М. Історик держави і права України академік М.Є. Слабченко (1882–1952): Монографія. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2004. 456 с.
42. Історія української Конституції / упоряд. А. Слюсаренко, М. Томенко. Київ: Право, 1997. 464 с.
43. Конституція України. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.
44. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України, 1917–1920: навч. посіб. Київ: Либідь, 1997. 208 с.
45. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Львів: Світ, 1996. 296 с.
46. Права за якими судиться малоросійський народ, 1743 / відп. ред. Ю.С. Шемчушенко. Київ, 1997. 547 с.
47. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 464 с.

48. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 560 с.
49. Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 560 с.
50. Тищик Б.Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.). Львів, 2003. 80 с.
51. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: словник-довідник / за ред. О.М. Мироненка. Київ: Либідь, 1997. 560 с.
52. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.
53. Попенко Я.В. «Українське питання» під час роботи Паризької мирної конференції: невикористані шанси та втрачені можливості (січень 1919 – січень 1920 рр.) // Актуальні проблеми історії України нової і новітньої доби : монографія. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 131–164. (338 с.).
54. Словник історичних термінів та понять / укладачі Л.І. Полякова, Я.В. Попенко. Мелітополь, 2009. 233 с.
55. Попенко Я.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Історія держави і права України». Мелітополь, 2017. 63 с.
56. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави і права України». Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2018. 80 с.
57. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права України» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 92 с.

РОЗДІЛ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

ДО ТЕМ 1-7

1. <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>
2. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4571/>
3. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6308/>
4. http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/837/1/830_IR.pdf
5. http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=165:denna-forma-navchannya&Itemid=151
6. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf
7. http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/pr3_06.pdf
8. <http://studies.in.ua/istorija-derzhavy-ta-prava-zarubizhnyh-krain-lekcii.html>
9. <https://audioknig.su/literatura/14838-istoriya-derzhavi-i-prava-zarubizhnix-krayin.html>
10. https://pidruchniki.com/82499/pravo/zagalna_istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhni_krayin
11. <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-sxemu.pdf>
12. https://www.youtube.com/playlist?list=PL47_m_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6_f
13. Відео лекція «История государства и права зарубежных стран» (<https://www.youtube.com/watch?v=A4vIMHipyE>);
14. Відео лекція «Історія держави і права зарубіжних країн. Період Середньовіччя» (автор Кудін С.В.) (<https://www.youtube.com/watch?v=23Kj8Ec6fSQ>);
15. Відео лекція «Історія держави і права зарубіжних країн. Стародавній Єгипет та Вавилон» (автор Кудін С.В.) (<https://www.youtube.com/watch?v=zZHw7ia6Ylo>).
16. Відео матеріал «Великій Хартії Вольностей 800 років. Випуск 36» (<https://www.youtube.com/watch?v=4WNFGIP6-1U>);
17. Відео матеріал «Війна за Незалежність та утворення США. Нова історія» (<https://www.youtube.com/watch?v=T64hf4T1Zoc>) та ін.
18. Відео матеріал «Декларація незалежності США» (<https://www.youtube.com/watch?v=l2Dz9Fq3JKI>);
19. Історія держави і права зарубіжних країн (Аудіокнига). Навчальний посібник / під ред. доктора юридичних наук, професора Джужи О.М. (https://www.youtube.com/watch?v=TMLizcx7teA&list=PL47_m_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6_f%5D);

ДО ТЕМ 8-14

58. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3930/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.%20%D0%BE%D1%81%D1%82..pdf>
59. http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/7986/1/I_Sribnyak_Ya_Popenko_R_2019_57_IFF.pdf
60. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8455/1/%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A3%20%D0%97%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%82.pdf>
61. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8456/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A3.pdf>
62. http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=158:denna-forma-navchannya&Itemid=151
63. http://lutsnk-ntu.com.ua/sites/default/files/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini_lekciyi.pdf
64. http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p09_24.pdf
65. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-106.html>
66. http://sites.znu.edu.ua/ua_statehood_history/sereda/Microsoft_Word_-_zakharchenko_p__storVya_derzhavi_V_prava_ukra_ni.pdf
67. <http://studies.in.ua/ru/istorija-derzhavy-ta-prava-ukrainy-lekcija.html>

68. <https://studfile.net/preview/5259610/>

69. Аудіо лекція «Жовтневий збройний переворот і утворення Радянської держави і права» (Аудіокнига) <https://www.youtube.com/watch?v=ZN13Vcvm24Y>.

70. Документальний фільм «Україна. Народження нації» в 4-х частинах тощо <https://www.youtube.com/watch?v=eydHXfo5hnc>.

71. Телепроект телеканалу Інтер «Історія України»
<http://resource.history.org.ua/item/0013395>;